

Et spøkelse gaar omkring i Europa

*En undersøkelse av de første norske utgavene av
Det kommunistiske manifestet*

Ivar Dillan

Masteroppgave i europeisk kultur, studieretning idéhistorie
Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2018

Et spøkelse gaar omkring i Europa

*En undersøkelse av de første norske utgavene av
Det kommunistiske manifestet*

Ivar Dillan

Masteroppgave i europeisk kultur, studieretning idéhistorie
Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2018

© Ivar Dillan

2018

Et spøkelse gaar omkring i Europa – En undersøkelse av de første norske utgavene av Det kommunistiske manifestet

Ivar Dillanr

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

Denne oppgavene er en undersøkelse av de tre første norske oversettelsene av *Det kommunistiske manifestet*. Undersøkelsen hadde tre innfallsvinkler: begrepshistorie, bokhistorie og oversettelsesteori. I tillegg har jeg søkt å plassere *Manifestet* i en historisk kontekst.

Ved en gjennomgang av kommunismebegrepets historie har jeg påvist at det oppstår en ny kamp om definisjonsmakten over begrepet i 1914. Gjennom utviklingen i den internasjonale sosialdemokratiske bevegelsen gjennom Den første verdenskrig og russiske revolusjonene sprer denne definisjonskampen seg til Det norsk Arbeiderparti. Til tross for at partiets forlag fra det ble etablert og fra til 1917 hadde gitt ut en rekke skrifter om sosialistisk politikk oversatt til norsk, hadde man ikke vært opptatt av å oversette *Manifestet*. At det var høyresiden i partiet, representert ved Olav Kringen, som tar initiativet til den første utgivelsen er ikke tilfeldig. Lenin og de russiske bolsjevikene hadde aktualisert kommunismebegrepet, for de moderate sosialdemokratene var det avgjørende å få fram hvordan begrepet var definert av Marx og Engels i 1848.

Den bokhistoriske gjennomgangen bekrefter en slik analyse. Nye aktører kom til, aktører som ønsket å knytte *Manifestet* til den nye definisjonen av *kommunisme* og derved til venstresiden i partiet. Den andre oversettelsen ble overlatt til den unge marxisten Valborg Sønstevold og det tyske forordet som var skrevet av Karl Kautsky ble erstattet av et nytt, forfattet av historieprofessoren Edvard Bull. Og nettopp i Bulls forord finner vi to elementer som satte *Manifestet* inn i sin nye posisjon. Det første var bruken av kommunismebegrepet: kommunismen er et «naturlig» ledd i menneskesamfunnets utvikling. Det andre er beskrivelsen av lesing *Manifestet* som en måte å lære å tenke marxistiske på, *Manifestet* inngår altså i marxismens teoretiske grunnlag.

Det siste leddet i undersøkelsen, den oversettelsesteoretiske synliggjør først og fremst hvordan endringene i *Manifestets* sjanger, fra det opprinnelige politiske kampskriftet i 1848 til 1918s bekjennelsesskrift som også skal være en pedagogisk innfallsvinkel til marxismen, har påvirket oversetterne. Tre oversettelser av *Det kommunistiske manifestet* på fire år viser hvor viktig de ideologiske stridighetene er i perioden når det gjelder arbeiderbevegelsens politiske grunnlag. I forhold til definisjonsmakten over kommunismebegrepet var det å oversette og publisere *Manifestet* viktig helt fram mot slutten av 1900-tallet.

Forord

Denne masteroppgaven kommer som et resultat av et heldig sammentreff. Da masterprogrammet i europeisk kultur ble etablert ga det meg mulighet til å kombinere min yrkesfaglige bakgrunn fra grafiske bransje og forlag med idehistorie. Jeg vil derfor takke initiativtakerne til programmet, professorene Anne Eriksen og Ellen Krefting. En varm takk også til veileder førsteamanuensis Christine Amadou som har holdt ut med meg i det som på grunn av sykdom ble en forlenget periode med veiledning.

For oss som roter rundt i gamle trykksaker er Nasjonalbibliotekets digitalisering av disse til uvurderlig hjelp, men noen ganger har vi behov for å oppleve publikasjonene materielt. Jeg vil derfor også rette en særskilt takk til Arbeiderbevegelsens arkiv for velvillig assistanse.

Ivar Dillan

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling og hypotese	1
1.2	Historiske forutsetninger	2
2	Teoretisk tilnærming	12
2.1	Begrepshistorie	12
2.2	Bokhistorie.....	13
2.3	Oversettelsesteori og terminologi.....	15
3	Begrepshistorien.....	19
3.1	Tidlig bruk av kommunismebegrepet.....	19
3.2	Kommunismebegrepet i europeisk politisk litteratur	20
3.3	Kommunismebegrepet i norsk politisk litteratur	23
4	Manifestets utgivelseshistorie	26
4.1	Manifestets internasjonale utgivelseshistorie	26
4.2	Manifestets norske utgivelseshistorie	28
5	De tre første norske oversettelsene.....	31
5.1	Olav Kringens oversettelse	31
5.2	Valborg Sønstevolds oversettelse	34
5.3	August Bosses oversettelse til landsmål	39
6	Sammenlikning av oversettelsene	43
6.1	Sjanger	43
6.2	Teksteksempler	44
6.3	Flyt.....	46
6.4	Ekvivalens	47
6.5	Domestisering og «foreignization»	48
6.6	Stil.....	49
7	Konklusjon	50
	Litteraturliste	53
	Vedlegg	56

1 Innledning

«Et spøkelse gaar omkring i Europa, kommunismens spøkelse.»¹ Slik lyder første setning i den første norske utgaven av *Det kommunistiske manifestet*. Det er vel få setninger fra sekulær litteratur som er sitert eller alludert til oftere. Det finnes ingen grenser for hvilke fenomener som går omkring som spøkelser. Uten at noen reflekterer over om spøkelser kan gå omkring. Og her er vi inne i en sentral problemstilling som denne oppgaven søker å gi svar på: Hva har skjedd i oversettelsen av den tyske teksten i *Manifestet*² til norsk? Fra 1914 blir *kommunisme* som begrep aktualisert og knyttet til den revolusjonære siden av arbeiderbevegelsen. Oppgaven vil se på hvordan dette påvirker utgivelsen av ikke bare én, men tre norske oversettelser fra 1918 til 1921. I tillegg vil bokhistorien til *Manifestets* tre første norske utgaver belyses.

1.1 Problemstilling og hypotese

Fra 1918 til i dag er det kommet minst sju forskjellige oversettelser fordelt på nesten tretti forskjellige utgaver av *Manifestet* på norsk. Det er de tre første utgavene denne oppgaven handler om. Det går an å hevde at de såkalte fortalene som Marx og Engels har skrevet faktisk må ses som en integrert del av teksten. Ikke minst fordi de inngår i en etablert publiseringstradisjon og den nyeste av dem er 25 år eldre enn den første norske utgaven. Jeg har likevel valgt i hovedsak å forholde meg til «selve» *Manifestet*. De nevnte fortalene, utgavens nyere forord, oversetternes anmerkninger og noter, eventuelle anmeldelser osv. behandles som paratekst. Begrepet paratekst vil bli redegjort for i teorikapittelet under bokhistorie.

Oppgavens problemstilling blir formulert slik: Hvilken betydning hadde utviklinga i den sosialistiske bevegelsen på begynnelsen av 1900-tallet for utgivelsene og oversettelsene av de tre første utgavene av *Det kommunistiske manifestet* på norsk? Hypotesen er at utgivelsen av tre ulike oversettelser av *Manifestet* i perioden 1918-1921 viser at det i denne perioden står en kamp om eierskapet til og definisjonsmakten over kommunismebegrepet. Denne kampen er knyttet til kommunismebegrepets nye posisjon etter bolsjevikrevolusjonen i 1917 og avspeiler

---

¹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifestet*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918. 32.

² Tittelen vil i moderne rettskriving være *Det kommunistiske manifestet*, i kortform *Manifestet*. I omtalen av de enkelte utgavene vil utgavens rettskriving bli brukt der tittelen gjengis fullstendig.

splittelsene i så vel den norsk som den internasjonale arbeiderbevegelsen. For det andre viser *Manifestets* tidlige utgivelseshistorie gjennom landsmålsutgaven fra 1921 at målspørsmålet er i ferd med å få betydning for arbeiderbevegelsen i Norge.

Oppgaven vil besvares ved å belyse de aktuelle måltekstene i tre forskjellige, men til tider gjensidig påvirkende, teoretiske innfallsvinkler. Ut fra hypotesen om at eierskapet til kommunismebegrepet er viktig for å forstå hvorfor Det norske Arbeiderpartis Forlag ikke kunne nøye seg med den første utgaven i Olav Kringens oversettelse, vil jeg behandle «kommunisme» begrepshistorisk. Deretter vil jeg se på de bokhistoriske sidene ved manifestutgavene, blant annet tekstens forhold til paratekst og de forskjellige aktørenes rolle, for til slutt å gjøre en oversettelsesteoretisk analyse og sammenlikning av de tre måltekstene.

1.2 Historiske forutsetninger

Etter den store franske revolusjonen og de påfølgende Napoleons-krigene, opplevde Europa en periode med konsolidering av aristokratiet og kongemakten. Misnøyen i befolkningen med dårlige levekår og politisk undertrykking vokste imidlertid raskt, og i 1830 brøt det ut revolusjoner og oppstander i flere europeiske land, først i Frankrike. I Frankrike var revolusjonen vellykket i den forstand at kongen abdiserte. Men når den nye samfunnsordenen skulle etableres, var ikke opprørerne like lenger enige. For første gang ser vi arbeiderne, i allianse med de intellektuelle, stå fram som en egen politisk kraft og kreve republikk. Det ble imidlertid borgerskapet som gikk av med seieren, og det ble innført et konstitusjonelt monarki.

Revolusjonene spredde seg til Nederland, enkelt tyske stater, Spania, Portugal og i 1831 til Polen. Resultatet av oppstanden rundt om i Europa var i beste fall at borgerskapet fikk økt sin politiske innflytelse. I England førte trusselen om revolt til at *The Reform Bill* som blant annet utvidet stemmeretten ble vedtatt, men igjen gjaldt dette borgerskapet, revolusjonens fotsoldater, proletariatet, oppnådde lite eller ingenting.³

Misnøyen med de manglende politiske resultatene og arbeidernes elendige levekår, kombinert med de økonomiske krisene på 1840-tallet, økte spenningen i Europa. Det er i denne

---

³ Greer, Thomas H., *A Brief History of the Western World*. New York: Harcourt Brace Jovsanovich, Publishers, 1987.434-436.

situasjonen at Karl Marx og Friedrich Engels forfatter *Manifest der kommunistischen Partei* i 1848.⁴

Reform eller revolusjon i Det kommunistiske manifestet

I *Manifestet* påviser Marx og Engels de motstridende interessene til borgerskapet og proletariatet, deretter diskuterer de nødvendigheten av en proletarisk revolusjon. Et av spørsmålene de reiser er om arbeiderklassens revolusjon kan komme i stedet for borgerskapets revolusjon i lite utviklete land. Der borgerskapet allerede har oppnådd politisk makt må den proletariske revolusjonen komme blant annet for å avskaffe den private eiendomsretten til produksjonsmidlene. Marx og Engels er tydelige på at de tiltakene proletariatet må iverksette etter maktovertak må være tilpasset det enkelte land og lister deretter opp en rekke punkter som kan være aktuelle:

1. Ekspropriasjon av grunneiendommen og anvendelse av grunnrenten til statsutgiftene.
2. Skatt etter sterkt stigende skala.
3. Avskaffelse av arveretten.
4. Konfiskasjon av alle emigranters og oprøreres eiendom.
5. Centralisasjon av kreditten i statens hender gjennom en nasjonalbank med statskapital og absolutt monopol.
6. Centralisasjon av transportvesenet i statens hender.
7. Økning av nasjonalfabrikkerne, produksjonsmidlerne, dyrking og forbedring av jorden etter en felles plan.
8. Like arbeidstvang for alle, opprettelse av industrielle armeer især for akerbruket.
9. Forening av akerbruk og industri, forsøk på litt etter litt å opheve forskjellen mellom by og land.
10. Offentlig og gratis opdragelse av alle barn. Ophevelse av barns fabikkarbeide i dets nuværende form. Forening av opdragelsen med den materielle produksjon o. s. v.⁵

Men om disse punktene var revolusjonære i 1848 og gjennomføringen av dem skulle kunne føre fram til et samfunn uten klasseundertrykkelse, så gikk det ikke lang tid før man så at mange av disse punktene var gjennomførbare og ble gjennomført innenfor det borgerlige klassesamfunnet. Manifestet selv ga altså grunnlag for en diskusjon om veien til kommunismen skulle gå via reform eller revolusjon. Et annet element i diskusjonen om

---

⁴ Engels hadde etter sine erfaringer i England lite tro på dette liberale borgerskapets evne og vilje til å gjennomføre konkrete forbedringer i proletariatets livsvilkår Engels, Friedrich, *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*. Leipzig: Otto Wigand, 1845.

⁵ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 47.

reform eller revolusjon var at det revolusjonsåret som det skulle vise seg at man var inne i, skulle gi nesten like lite utbytte for proletariatet som 1830 hadde gjort. Proletariatet blir en stadig viktigere aktør, men igjen er det borgerskapet som styrker sitt grep om samfunnsmakten etter at revolusjonen er gjennomført.⁶

Framveksten av de sosialdemokratiske partiene

Da Karl Marx la siste hånd på førsteutgaven av *Manifestet* i februar 1848 fantes det i Europa lite av det som kunne minne om moderne politiske partier. I *Manifestet* framstår kommunistenes partimodell tvetydig. Det står både at de ikke danner noe eget part og at de «blant arbeiderpartiene (min utheving) i alle land, [er] de mest målbevisst,». ⁷ I løpet av de neste 30-40 årene vokste det imidlertid fram arbeiderpartier over hele Europa som kalte seg sosialdemokrater og sosialister, og i større eller mindre grad sluttet seg til en form for marxisme. Etter at Den første arbeiderinternasjonalen hadde gått i oppløsning i 1876 på grunn av stridigheter mellom de forskjellige ideologiske grupperingene, ble det dannet en ny internasjonal organisasjon i 1889 som var mer homogen, en samling av sosialistiske og sosialdemokratiske partier. Grunnleggende prinsipper i Den andre internasjonale var internasjonal solidaritet, kamp mot imperialismen og kolonialisme, kvinnefrigjøring og arbeiderrettigheter. Ved utbruddet av første verdenskrig viste det seg at arbeiderpartiene bånd til de respektive nasjonalstatene var sterkere enn den internasjonale solidariteten og Internasjonale gikk i oppløsning. Helt fra de tyske sosialdemokratenes Gotha-program hadde det stått strid i de sosialdemokratiske partiene om den rette veien til sosialismen. Var det reform eller revolusjon?

Marx og Engels synes å mene at i de borgerlig-demokratiske statene må proletariatet lede en ny revolusjon for å nå sosialismen, mens i land der borgerskapet ennå ikke hadde tatt makten antyder de at en proletarisk revolusjon kunne komme i stedet for borgerskapets revolusjon. Tyskland kunne være et slikt land.⁸ Men slik gikk det ikke, i stedet for opprør mot keiseren ble keiserdømmet reformert. Arbeiderne fikk stadig bedre kår og de demokratiske rettighetene ble styrket. I denne situasjonen styrker reformistene seg. I Tyskland forsøkte blant annet Karl

---

⁶ Greer, Thomas H., *A Brief History of the Western World*. New York: Harcourt Brace Jovsanovich, Publishers, 1987.436-438.

⁷ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønnevold. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 36, 37.

⁸ Da Marx og Engels skrev *Manifestet*, var Tyskland som en samlet stat ikke etablert. Det skjedde først i 1871 under ledelse av Otto von Bismarck og med den prøyssiske kong Wilhelm som keiser.

Kautsky å formulere en politikk basert på et slags dialektisk forhold mellom reform og revolusjon for å nå målet om arbeiderklassens eiendomsrett til produksjonsmidlene. Dette er kjernen i Erfurt- programmet som de tyske sosialdemokratene vedtok i 1891. Den tyske reformismen møtte etterhvert ideologisk motstand fra deler av de russiske sosialdemokratene, den grupperingen som skal bli kjent som «bolsjevikene». I årene før første verdenskrig ble det ført en opphetet debatt om disse prinsippene. Men så mot slutten av krigen fikk bolsjevikene sjansen og gjennomfører oktober-revolusjonen. Men var det en proletarisk revolusjon eller bare et statskupp? Denne diskusjonen kom til å prege internasjonal arbeiderbevegelse i årene etter første verdenskrig.

Karl Kautsky

Etter Friedrich Engels' død i 1895 var det Karl Kautsky⁹ som sto for de neste tyske utgavene av *Manifestet*. Kautsky hadde i samarbeid med Engels etablert seg som den ledende marxistiske teoretikeren i Europa. Ved redigeringen av sjuende og åttende utgave av manifestet beholdt Kautsky samlingen av tidligere forord i tradisjonen Marx og Engels hadde innført. Heretter ble disse forordene omdøpt til fortaler (*Vorrede*). I tillegg skriver Kautsky et lengre, innledende forord. Marx og Engels hadde allerede etablert *Manifestet* som et historisk dokument ved at det ikke ble revidert, men forsynt med nye forord for hver ny utgave og oversettelse til nye språk. Kautsky gikk et skritt videre. Hans forord setter *Manifestet* inn i sin opprinnelige historiske kontekst, men samtidig gjengir forordet samfunnsutviklingen slik at det kom til å avspeile hovedretningen i datidens tyske sosialdemokrati: Et kvalitativt nytt samfunn er målet, kanskje må veien dit gå gjennom en revolusjon, men arbeiderklassen har allerede nådd langt på veien gjennom sin kamp for reformer. Kautskys syn hadde sine opponenter, særlig uttrykt i en «høyre»-kritikk fra Eduard Bernstein som mente at alt annet enn reformer bare var illusjoner. På den andre fløyen står Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg som utviklet et mer revolusjonært ståsted.

Ved utbruddet av Den første verdenskrigen satte Karl Kautsky seg sjøl i en vanskelig posisjon. Han argumenterte for at Tysklands krig var defensiv, et forsvar mot det ekspansjonistiske Tsar-Russland. Først i 1915 gikk han mot den krigsvennlige ledelsen i det tyske sosialdemokratiske partiet (SPD) og fordømte Tysklands krig. Et mindretall i SPD nektet å

---

⁹ De biografiske opplysningene om Karl Kautsky er i hovedsak hentet fra Hegna, Trond, «Kautsky, Karl» i Friis, Jacob og Trond Hegna (red), *Arbeidernes leksikon : 4. Bind*. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1934. Sp 578.

støtte en videre finansiering av krigen. Dette mindretallet ble utgangspunktet for utbryterpartiet USPD som ble stiftet i 1917. Kautsky sluttet seg til dette partiet sammen med blant annet Eduard Bernstein, Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg. Kaustkys vakling i krigsspørsmålet hadde svekket hans posisjon i forhold de russiske bolsjevikene, og da han oktoberrevolusjonen i Russland kritiserte revolusjonen for å mangle et demokratisk grunnlag, ble han av Lenin stemplet som renegat.¹⁰

Vladimir Iljitsj Lenin

Vladimir Iljitsj Uljanov kom til å bli Kautskys viktigste motstander innenfor den europeiske sosialdemokratiske bevegelsen.¹¹ Han tok navnet Lenin i 1902. Allerede som 17-åring ble han arrestert da han deltok i en studentdemonstrasjon. Lenin ble tidlig aktiv i revolusjonær virksomhet, og i 1895 ble han arrestert og forvist til Sibir. Etter at han ble satt fri i 1900, fikk han tillatelse til å reise til Sveits og var der med på å stifte Det all-russiske sosialdemokratiske arbeiderpartiet. Som en følge av strid om partiet skulle være et revolusjonært proletarparti eller reformparti, ble partiet splittet i 1903. Ved en avstemning var Lenins fløy i flertall og de gjorde raskt den russiske betegnelsen for flertall, *bolsjevik*, til sitt varemerke. I 1905 var Lenin tilbake i Russland i forbindelse med revolusjonen, en revolusjon som ikke rokket fundamentalt ved tsarens makt, men som førte til at det ble opprettet en slags rådgivende folkeforsamling, statsdumaen. Undertrykkelsen av den politiske opposisjonen fortsatte imidlertid og allerede i 1907 var Lenin tilbake i Sveits. I de periodene Lenin oppholdt seg utenfor Russland var han svært aktiv i internasjonale, sosialistiske organisasjoner og sammenkomster. Han markerte en tydelig opposisjon til den reformistiske politikken som hadde fått fotfeste blant de sosialdemokratiske partiene.

I 1902 hadde Lenin skrevet pamfletten *Hva må gjøres?* som handlet om hvordan det proletariske partiet skulle organiseres. De europeiske sosialdemokratiske partiene, som for eksempel DnA, var massepartier. Lenin så for seg en modell som blir kalt kaderpartiet, og forkaster idéen om et masseparti. Når det gjelder utviklingen av partiets politikk skulle det være demokratisk sentralisme, flertallet skulle bestemme og partiet skulle stå enhetlig utad.

---

¹⁰ Lenin, Vladimir Iljitsj, *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky*. Oslo : Forlaget Oktober A/S, 1975.

¹¹ De biografiske opplysningene om Lenin er i hovedsak hentet fra Hegna, Trond, «Lenin og leninismen» i Friis, Jacob og Trond Hegna (red), *Arbeidernes leksikon : 5 Bind*. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1935. Sp 14.

Den andre internasjonale hadde et tydelig antiimperialistisk og antikolonialistisk ståsted. Men på begynnelsen av 1900-tallet ble det klart at imperialismen var i ferd med å utvikle seg fra et stadium der det å ha politisk og militær makt over kolonier var det viktigste til en fase der kontroll over handel og kapital ble viktigere. Både Kautsky og Lenin så denne utviklingen, men de var uenige om hva konsekvensene ville bli. Kautsky utviklet idéen om en «superimperialisme» som han så for seg kunne spille en begrensende rolle i forhold til stormaktenes krigslyst. Den imperialismen Lenin så for seg var kjennetegnet av at finanskapitalen fikk stadig større makt, men Lenin så ikke at den derved ville bli mindre aggressiv.

Kautsky hadde i utgangspunktet ment at revolusjon var uunngåelig for å opprette et arbeiderstyrt samfunn. Han hadde klart å sette dette inn i en sammenheng der reformer kunne lede fram til revolusjonen. Etter hvert som reformene faktisk ble gjennomført i Tyskland ble Kautskys holdning til revolusjonen mer avventende. Det er ikke vanskelig å forstå at Lenin med sin bakgrunn i en eneveltig stat hadde vanskeligere for å se hvordan reformer skulle lykkes, han la da også mer vekt på de sidene i marxismen som understreket det uforenelige i borgerskapets og proletariats interesser etter revolusjonen.

Første verdenskrig og oktoberrevolusjonen

Lenin og Kautsky var uenige, men ingen kunne påberope seg praktisk erfaring på området. Men så kom den første verdenskrigen. Det prinsipielle standpunktet til Den sosialistiske internasjonale var at man ikke skulle delta i borgerskapets kriger. I praksis viste det seg at de forskjellige sosialdemokratiske partiene støttet de respektive nasjonalstatene blant annet gjennom å stemme for bevilgninger til krigføringen. Det var bare bolsjevikene som i Russland nektet å støtte tsarens krigspolitikk som holdt seg til Internasjonalens prinsipper, forøvrig var krigsmotstanden blant sosialdemokratene begrenset til enkeltpersoner som Labour-lederen Keir Hardie i Storbritannia og Hugo Haase i Tyskland. Det europeiske sosialdemokratiets venstreside hadde styrket seg gjennom bolsjevikenes framgang i Russland, men fortsatt var den sosialistiske revolusjonen først og fremst et tema for teoretiske diskusjoner.¹²

Da den første verdenskrigen brøt ut i 1914 var krigsmotstanden blant de europeiske sosialdemokratene svak, men allerede i 1915 samlet enkeltpersoner og representanter for

---

¹² Lenin, Vladimir Illitch, *Verker i utvalg, bind I*. Moskva-Leningrad: Forlagskooperativ av utenlandske arbeidere i SSSR. 1934. Forord, LII.

antikrigsgrupper seg til en konferanse i den sveitsiske byen Zimmerwald. Her deltok også Lenin som organisert en revolusjonær venstre-fraksjon på konferansen. Zimmerwald-sammenslutning gjennomførte ytterligere to konferanser, i Kienthal i 1916 og i Stockholm i september 1917. Selv om bolsjevikene også deltok på den siste, hadde de allerede på partiets 7. konferanse i april 1917, etter forslag fra Lenin, vedtatt å bryte med Zimmerwald-sammenslutningen og opprette en ny, kommunistisk internasjonale.¹³

Det tok likevel noe tid før Den tredje internasjonale, eller Komintern, ble stiftet i mars 1919. Da hadde allerede de fleste europeiske sosialdemokratiske partiene blitt splittet. De som fulgte Lenin og de russiske kommunistene var som regel i mindretall og de nye kommunistiske og venstresosialistiske partiene som ble dannet var småpartier.

Det norske Arbeiderparti

Da Det norsk Arbeiderparti ble stiftet i 1887 var det i følge Halvdan Koht et arbeiderparti, men ikke et sosialistisk parti.¹⁴ Som så mange europeiske arbeiderpartier hentet DnA sin inspirasjon fra flere kilder. Noen kom fra kristne miljøer, andre var Venstre-folk. Flere hadde vært i utlandet og støtt på både anarkister, syndikalister og marxister. Det er tidlig en forbausende stor spredning i hvilke sosiale lag partiet rekrutter fra. Etterhvert blir det nok de forskjellige avskygningene av tyske sosialdemokrater som får mest innflytelse på ideologien gjennom Den andre internasjonale. Men Koht peker også på to viktige grupperinger, ungsosialistene (marxistene) og syndikalistene. Etterhvert er det da også disse grupperingene som skal komme til å dominere partiet. Først gjennom Fagopposisjonen av 1911 og fra 1918 dominerer venstrefløyen ledelsen i partiet.

I denne situasjonen er det altså at partiets forlag gir ut *Det kommunistiske manifest*. Hadde den første norske oversettelsen av *Manifestet* kommet fem år tidligere, ville det å inkludere en oversettelse av Kautskys forord neppe vært kontroversielt, men når Arbeiderpartiet slutter seg til Den kommunistiske internasjonale blir det vanskelig å ha et av marxismens sentrale bekjennelsesskrifter i en utgave med et forord av en «renegat». I 1918 har man i tillegg til at venstrefløyen overtar ledelsen i partiet med Kyrre Grepp som formann og Martin Tranmæl som redaktør i *Social-Demokraten*, lagt forlaget tettere under partiet med valgt forlagssjef.

---

¹³ Sovjetunionens kommunistiske partis (bolsjevikenes) historie : Kort framstilling. Oslo: A/S Norsk forlag Ny Dag, 1951. 198.

¹⁴ Koht, Halvdan, *Sosialdemokratie : Historisk yversyn*. Kristiania: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), 1915. 245.

Internasjonalt var Det norske Arbeiderparti et unntak. Som et sosialdemokratisk masseparti var det alene om å slutte seg til Komintern. Arbeiderpartiets tilslutning til Komintern skyldtes nok delvis at høyrefløyen på landsmøtet i 1918 trakk seg fra alle sentrale tillitsverv da de skjønnte de var i mindretall. En annen viktig årsak var at de som etter hvert skulle utgjøre en sentrumsgruppering stod for en svært radikal politikk på enkelte områder.

Den første konsekvensen av Arbeiderpartiets tilslutning til Komintern var partisplittelsen i 1921 da høyrefløyen gikk ut og dannet Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti. Blant dem som forlot partiet var Olav Kringen. Arbeiderpartiets tilslutning til Komintern skulle imidlertid vise seg å by på flere problemer. I 1920 kom Moskva-tesene, en rekke krav som de partiene som var tilsluttet Komintern måtte tilfredsstille. Disse tesene førte til nye stridigheter i partiet, de ulike grupperingene som hadde gått sammen om å melde partiet inn i Komintern var ikke så enige lenger, og i 1923 kom et nytt brudd. Denne gangen var det venstrefløyen som gikk ut. De dannet Norges kommunistiske parti og Arbeiderpartiet forlot Komintern. Reinert Torgeirson, som på forsiden av forlagets 1923-katalog fikk trykt «Studér kommunismen!», var sammen med Arvid G. Hansen blant de som fulgte med over i det nye partiet. Kommunisme som begrep hadde imidlertid fortsatt en høy status i norsk arbeiderbevegelse. I tidsskriftet «Mot Dag» skrev redaktøren etter splittelsen: «Norge har nå to kommunistiske partier». Et utsagn som i det minste viser at ikke alle hadde forstått kjernen i den leninistiske partimodellen. Arbeiderpartiets ungdomsforbund hadde i 1919 skiftet navn til Norges kommunistiske ungdomsforbund. Da partisplittelsen kom, sluttet ungdomsforbundet seg til NKP. Dermed får vi et nytt eksempel på hvilken posisjon kommunisme-begrepet hadde, ikke minst blant ungdommen, navnet på Arbeiderpartiets nye ungdomsforbund ble Venstre-kommunistisk ungdomsfylking.¹⁵

I Norge ser Karl Kautsky ut til å beholde sin posisjon som en ledende marxistisk tenker ennå en stund. To av hans hovedverk, *Det socialistiske program* (om Erfurter-programmet) og *Den sociale revolusjon*, ble oversatt til norsk og utgitt på Arbeiderpartiets forlag i henholdsvis 1916 og 1918. Flere ledende sosialdemokrater var påvirket av Kautskys variant av marxismen. Vi finner ikke tegn til at Kautskys kritikk av oktoberrevolusjonen, *Die Diktatur des Proletariats*, eller Lenins *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky* på dette tidspunktet var oversatt til norsk, men synspunktene var nok godt kjent.

---

¹⁵ Gerhardsen, Einar, *Unge år : Erindringer fra århundreskiftet fram til 1940*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1974. 156.

Arbeiderpartiet og språkstriden

I Norge på 1800-tallet sto det en strid om hvordan det norske skriftspråket skulle utvikles, skulle man ta utgangspunkt i et fornorsket dansk eller i det norske talemålet? Arbeiderpartiet hadde tidlig vedtatt at partiet var nøytralt i språkstriden. Denne nøytraliteten ble utfordret da en av DnAs stortingsrepresentanter, Alfred Eriksen, i 1911 ble valgt til formann i Riksmålsforbundet. Han ble ekskludert fra partiet i 1912, men det viste seg snart at partiet måtte akseptere at dets ledende medlemmer engasjerte seg i språkstriden. En av dem var historikeren Halvdan Kohts som i 1921 ga ut *Arbeidarreising og målspørsmål*.¹⁶

Koht starter med å stille spørsmålet «Har arbeidaren noko med målspørsmålet?» Han argumenterer her for at arbeiderpolitikk må omfatte alle samfunnsområder, ikke minst når arbeiderklassen skal «lage om samfundet» og videre «Sosialismen og kommunismen er ikkje ferdig før arbeidarane har forma *allting* i samfundet etter det som høver for deira krav og vilje.»¹⁷ Målstriden er en klassestrid, hevder Koht. Argumentasjonen som følger viser at han først og fremst er opptatt av å vinne arbeiderbevegelsen for målsaken, i mindre grad målrørsla for sosialismen. Med dette for øye tar Koht fatt på en historisk klasseanalyse av språket. Det danske skriftspråket er kongens, embetsmennes og overklassens språk. Her ser vi historikeren Koht i full utfoldelse. Bondemålet er et nytt eksempel på klassespråk. Etterhvert som bøndene som klasse reiste seg på begynnelsen av 1800-tallet, fulgte også kampen for det norske folkespråket med. Og i neste omgang var det altså arbeiderklassens, og ikke minst arbeiderbevegelsens, tur til å ta i bruk folkemålet. Koht bruker en del plass på å belyse forholdet mellom by og land. Byfolkets, uavhengig av klasse, forakt for bøndene får arbeiderne til å knote på overklassemål i stedet for å bruke sitt eget folkemål. Koht gir så en liten leksjon i hvordan statens politikk i målspørsmålet har vært fra talemålsnormen i 1887 til rettskrivingsreformene i 1907 og 1917. Med den siste reformen mente Koht at alle kan skrive med former som ligger tett opp til det lokale talemålet. Men bondespørsmålet lurar i bakgrunnen. Koht kom seinere til å utvikle en teori om at klassemotsetningene og oppkomsten av nye klasser driver samfunnet framover uten at de gamle klassene må gå til grunne.¹⁸ I *Arbeidarreising og målspørsmål* ser vi kimen til dette:

---

¹⁶ Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921.

¹⁷ Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 3.

¹⁸ Koht, Halvdan, *Norsk bondereising : Fyrebuing til bondepolitikken*. Oslo H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), 1926.

All framgang, ja all revolusjon, går djupast s t ikkje ut på   tyne og øydelegge det gamle, men   gjøre nytte av det til ny-bygging – sjølv dei kapitalistiske driftsformene skal komme til nytte i det sosialistiske samfundet Og klassestriden til arbeidarane bygger i mange måtar på klassestriden til b ndene.¹⁹

Dette var utgangspunktet for det Koht kaller nasjonal samling. Mot slutten av etterkrigstida og ikke minst etter den andre verdenskrigen ble en slik fokusering på   samle nasjonen og utforme en politikk som også favner samfunnsgrupper utafor arbeiderklassen dominerende i Arbeiderpartiets politikk. I 1921 var ordbruken mer radikal: «Men sanninga er at fyrst n r underklassene kjem fullt ut med, ja i grunnen ikkje f r heile klasse-samfundet blir sprengt, kan det bli tale om rett nasjonal samling.»²⁰ For   få til en slik definisjon av arbeiderbevegelsens nasjonale rolle må Koht gi en spesiell tolkning av et punkt i *Manifestet*, punktet om proletariatets fedreland. Marx og Engels skriver:

Arbeidarane har inkje fedreland. Ein kan ikkje taka fraa dei det dei ikkje har. Med di proletariatet fyrst og fremst lyt vinna det politiske herred met, sjølv bli ei nasjonal klasse, konstituera seg sjølv som nasjon, er det endaa sjølv nasjonalt, men rett nok ikkje i same tyding som bourgeoisiet.²¹

Ut fra dette bygger Koht en argumentasjon som munner ut i at sosialismen må knyttes til nasjonen. I spr ksp rsm let ville Koht at spr kformene skulle smeltes sammen, en språklig samling. Koht hadde selvsagt vært opptatt av det nasjonale spørsmålet og m lsakens rolle i nasjonsbygginga lenge. At han har vært en pådriver i   få *Manifestet* oversatt til landsmål er også klart. Slike oversettelser av verdenslitteraturen sto på m lfolkets program helt uavhengig av deres politiske ståsted. I 1918 kom Arne Garborgs oversettelse av *Odysseskv det*, Det nye testamentet hadde kommet på landsmål allerede i 1889, hele bibelen ble utgitt av Studentm llaget i 1921.²² *Det kommunistiske manifestet* i landsm lsutgave kan ses på som et resultat av Halvdan Kohts innsats for   forene arbeiderbevegelsen og målrørsla.

---

¹⁹ Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 14.

²⁰ Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 19.

²¹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifestet*. Oversatt av August Bossse. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 42.

²² Bondevik, Jarle, *Og ordet vart nynorsk : Soga  t den norske bibelen*. Bergen: Norsk bokreidingslag, 2003. 87, 60.

2 Teoretisk tilnærming

Den teoretiske tilnærmingen er begrunnet i de valgene jeg har gjort i undersøkelsen av de tre første norske utgivelsene av *Det kommunistiske manifestet*. For det første vil jeg se på utviklingen av «kommunisme» som begrep, for det andre vil jeg gjøre en bokhistorisk undersøkelse av de tre utgavene og endelig vil jeg gjøre en oversettelsesanalyse som sammenlikner de tre utgavene. Tilsvarende blir den teoretiske tilnærmingen 1) begrephistorie, 2) bokhistorie og 3) oversettelsesteori.

2.1 Begrephistorie

I arbeidet med å avdekke hvilken posisjon *Manifestet* hadde i de sytti årene som gikk fra det ble utgitt første gang til den første norske oversettelsen forelå, ble det tydelig for meg at *Manifestets* rolle var knyttet til det innholdet som en hver tid ble tillagt begrepet «kommunisme». Jeg vil derfor anvende en begrephistorisk metode, ikke for å vurdere alle begrepene vi finner i *Manifestet*, men for å belyse utviklingen av det viktigste begrepet, «kommunisme». De begrephistoriske innfallsvinklene jeg har stammer fra Reinhart Kosellecks artikkel *Begriffsgeschichte and social history*²³ og innledningen til det leksikalske verket *Geschichtliche Grundbegriffe*.²⁴

Det som i begrephistorisk sammenheng gjør et ord til et begrep er først og fremst at begrepet alltid er flertydig. Et ord kan «låses» i en fast definisjon, en slik fast definisjon kan man ikke gi et begrep. Dersom den dominerende oppfatningen av et begreps innhold endres over tid, vil likevel begrepet i egenskap av begrep måtte beholde denne flertydigheten. Et uttrykk for begrepets funksjon er at den kan være tilstede både i en synkron og en diakron dimensjon. En kan finne det flertydige innholdet i begrepet for et gitt tidsrom ved å undersøke tekstene som foreligger (slik jeg vil gjøre med en del politiske pamfletter utgitt på begynnelsen av 1900-tallet), og slik avdekke begrepets synkrone dimensjon. I den diakrone dimensjonen kan vi på tilsvarende måte avdekke den historiske bruken av det gitte begrepet ved å undersøke tekster som spenner over et lengre tidsrom.²⁵

---

²³ Koselleck, Reinhart, "Begriffsgeschichte and Social History" i Koselleck, Reinhart, *Futures past : On the semantic of historical time*. New York: Columbia University Press, 2004. 75–92

²⁴ Koselleck, Reinhart, "Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*" i *Contributions to the History of Concepts* New York, Oxford: Berghahn Journals. 2011.

²⁵ Koselleck, Reinhart, "Begriffsgeschichte and Social History" i Koselleck, Reinhart, *Futures past : On the*

Kosellecks utgangspunkt for begrepshistorien er den voldsomme endringen og økningen i begrepsbruken i det han kaller *die Sattelzeit*, perioden fra 1750 til 1850. I denne perioden dannes det en rekke nye begreper, neologismer, samtidig som gamle begreper gis nytt innhold. I *Manifestet* bruker for eksempel Marx og Engels «Bourgeois» som betegnelse på begrepet «kapitalist». *Bürger* (og *Bürgerschaft*) har fortsatt i 1848 en betydning det fikk på begynnelsen av 1800-tallet, statsborger. Først rundt 1900 blir *Bürger* ensbetydende med «kapitalist».²⁶ Typisk for denne perioden er at begrepene blir ideologisert og politisert. Det oppstår en kamp om definisjonsmakten over begrepene.

Koselleck understreker at en begrepshistorie og en begrepshistorisk metode på ingen måte kommer i stedet for en sosialhistorisk tilnærming, men at begrepshistorien er et supplement som bedre klarlegger hvordan endringer over tid kommer til syne tekster.

For this reason, our method moves along the theoretical questions posed by semasiology, onomasiology, conventional history and history of ideas: all are required to determine the historical content of a concept.²⁷

Metodisk veksles det altså mellom en semasiologisk analyse - en undersøkelse av ord og termer for å avdekke hvilke begrep de uttrykker, og en onomasiologisk analyse der man tar utgangspunkt i begrepet for å avdekke hvilke ord det kommer til uttrykk i. Min begrepshistoriske gjennomgang vil altså begrense seg til begrepet kommunisme. Hovedvekten vil bli lagt på hvordan dette begrepet opprinnelig brukes i *Manifestet*, hvordan det brukes i politisk litteratur i perioden 1848-1914 og hvordan den definisjonskampen som oppstår i 1914 arter seg.

2.2 Bokhistorie

Det bokhistoriske tilnærmingen²⁸ vil bli behandlet i kapittel fire og fem, om utgivelseshistorien og presentasjonen av de tre første utgavene. Her vil jeg se på aktørene, deres posisjoner og politiske ståsted og hvordan den oversatte teksten framtrer stilistiske sett. For hver utgave gir jeg i tillegg en beskrivelse av fysisk tekstualitet og paratekst.

---

semantic of historical time. New York: Columbia University Press, 2004. 81-85.

²⁶ Koselleck, Reinhart, «Begriffsgeschichte and Social History» i Koselleck, Reinhart, *Futures past : On the semantic of historical time*. New York: Columbia University Press, 2004. 82.

²⁷ Koselleck, Reinhart, "Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*" i *Contributions to the History of Concepts*. New York, Oxford: Berghahn Journals. 2011. 21.

²⁸ Med utgangspunkt i Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.

Aktører

I bokhistorie som forskningsdisiplin har vektleggingen av de forskjellige aktørene som er engasjert i forbindelse med en utgivelse fått stor oppmerksomhet. *Manifestets* forfattere Karl Marx og Friedrich Engels er selvfølgelig viktige aktører i forhold til den opprinnelige teksten, men i analyse av de norske oversettelsene vil de komme i bakgrunnen. Marx og Engels er gitt en overfladisk presentasjon i kapittelet om manifestets internasjonale utgivelseshistorie. Karl Kautsky, som har skrevet et langt forord som er oversatt i Kringens utgave er presentert i innledningen under kapittelet «Historiske forutsetninger». Den viktigste institusjonelle aktøren, Det norske Arbeiderpartis Forlag, er beskrevet i kapittelet om *Manifestets* norske utgivelseshistorie. Oversetterne og Edv. Bull, som har skrevet forordet til Sønstevold og Bosses oversettelser, blir presentert i gjennomgangen av de respektive utgavene. Oversetterne blir belyst både biografisk og utfra politiske ståsted.

Stil

De forskjellige måltekstenes stilistiske utforming blir presentert i den bokhistoriske gjennomgangen, blant annet i en vurdering av hvordan oversetterne har utviklet sin stil og hvordan de forholder seg til «gjeldende rettskriving». Utfordringen med stil i forhold til oversettelse blir grundigere drøftet i sammenlikningen av de tre oversettelsene.

Tekstualitet og paratekst

I analyse av det som ligger rundt den «egentlige teksten» vil jeg bruke Jerome McGanns beskrivelse av tekstualitet og Gérard Genettes teorier om *paratekst*. McGann påpeker at teksten må forefinnes fysisk for å kunne leses:

Læsning fremstår alltid som tekst og kun tekst, i en eller anden fysisk specifik og socialt bestemt form. (...) Det betyder blot, at tekstualitet nødvendigvis må forstås som en fænomenal begivenhed, og at læsningen som sådan kun kan forstås, når den har antaget en konkret fysisk form.²⁹

En slik vektlegging av tekstens materialitet betyr at jeg vil beskrive det fysiske ved utgivelsene, i tillegg vil jeg bruke Genettes teorier om paratekst. «Parateksten er altså for os det, ved hvilket en tekst bliver til som bog, og ved hvilket den som sådan tilbyder sig for sine

---

²⁹ McGann, Jerome, «Tekster og tekstualitet» i Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010. 111.

læsere og offentligheden i det hele taget.³⁰ Det betyr at tekster på omslag, tittelside, forord, men også kapitteoverskrifter og noter er en del av det som konstituerer «selve teksten» som bok. Dette kaller Genette for *peritekst*. I tillegg vil omtaler, anmeldelser, annonsering, intervjuer og annen tekstlig aktivitet rundt boka defineres som *epitekst*.

2.3 Oversettelsesteori og terminologi³¹

Det ligger en utfordring i å analysere oversettelser som er hundre år gamle. Den mest selvfølgelige er at det språket teksten er oversatt til er annerledes enn det tilsvarende språket i dag. Dersom man tar i bruk nåtidig terminologi er det derfor lett å ende opp i anakronismer. Det er likevel hensiktsmessig å bruke endel oppdaterte begreper for beskrive de prosessene som finner sted i oversettelsesarbeidet. Det grunnleggende først: Jeg velger å bruke *utgangstekst* og *måltekst* som betegnelser på henholdsvis den teksten det oversettes fra og den det oversettes til. Tilsvarende bruker jeg *utgangsspråk* og *målspråk*. I tillegg til dette er det noen oversettelsesteoretiske begreper som er hensiktsmessige i analysen selv om de er av nyere dato.

Sjanger

Analyse av sjanger og sjangerforhandlinger er ikke noe som er eksklusivt for oversettelsesanalyse. Men sjanger, diskurs og stil utgjør elementer som i stor grad vil påvirke målteksten. Vi kan si at sjangerforhandlinger oppstår når utgangsteksten møter målkulturens aktuelle diskurser. Stilen må søke å svare til den fremforhandlede sjangeren og de aktuelle diskursene.³²

Jeg vil i det følgende anvende et sjangerbegrep som ikke handler om klassifisering. I stedet følger jeg Alastar Fowler som fremhever «at genrer drejer sig om identifisering og kommunikation snarere end om definition og klassifisering. Man identifiserer genren for at kunne fortolke verket»³³ Hensikten er altså å identifisere sjangeren, eventuelt sjangrene, for å

---

³⁰ Genette, Gérard, «Paratekster» i Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010. 92.

³¹ Grunnlaget for det jeg anvender av oversettelsesteori har jeg i hovedsak funnet hos Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Oxon: Routledge, 2008, og Boase-Beier, Jean, *Stylistic Approaches to Translation*. Oxon: Routledge, 2010.

³² Saldahna, Gabriela og Sharon O'Brien, *Research Methodologies in Translation Studies*. Oxon: Routledge, 2013. 81, 83.

³³ Fowler, Alastar «Genrebegreber» i Johansen, Jørgen Dines og Marie Lund Klujeff (red), *Genre*. Århus: Aarhus

bruke det i fortolkning eller i det særtilfelle av fortolkning som oversettelse er. Dersom oversetteren som leser av utgangsteksten ikke identifiserer *Manifestet* som et manifest, kan det lett føre til at oversetteren som forfatter ikke ivaretar manifest-sjangeren i målteksten.

En slik identifisering av sjanger eller sjangre vil være et nødvendig utgangspunkt for det Helge Jordheim beskriver som sjangerforhandlinger. Jordheim ser det hensiktsmessig å skille mellom sjangerintensjoner og sjangerkonvensjoner for å synliggjøre at det finnes et rom for sjangerforhandlinger i alle tekster. «Det er ingen nødvendighet at det finnes en motsetning mellom de intensjonelle og de konvensjonelle elementene i en tekst, men det kan ofte være det.»³⁴ Spørsmålet vi kan stille er om en slik motsetning er til stede i de aktuelle *Manifest-utgavene*.

Oppsummert vil analysen av sjanger og sjangerforhandlinger søke å belyse hvordan sjanger påvirker oversetteren, først som leser av utgangsteksten, deretter som forfatter av målteksten. Sjanger blir derfor et undertema i alle de oversettelsesteoretiske områdene jeg ønsker å undersøke.

Flyt

I vurdering og anmeldelser av oversatte tekster var det tidligere vanlig å legge vekt på om oversettelsen hadde «flyt». Dette gikk ofte på bekostning av «presisjonen» i oversettelsen. Siden dette antakelig var et av de få kravene «våre» oversettere kunne forvente å møte, kan det være interessant å se om det finnes eksempler på dette. At språket i en oversettelse «flyter» har i mange språkområder blitt oppfattet som et kvalitetstegn når man vurderer oversettelser. Lawrence Venuti viser hvordan denne vektlegging av flyt har vært fremtredende i den engelskspråklige kulturen og også hvordan flyt har bidratt til å usynliggjøre oversetteren.³⁵

Ekvivalens

I oversettelsen av tekster som *Manifestet* og for eksempel Bibelen er det sentralt at all informasjon kommer med. Alle de tre oversetterne har derfor valgt en setning-for-setning-

---

Universitetsforlag, 2009. 41.

³⁴ Jordheim, Helge, «Sjangeren» i Asdal, Kristin et.al., *Tekst og historie : Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008. 210.

³⁵ Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. Oxon: Routledge. 2008. 1-5.

oversettelse. Målet blir da å gi innholdet i hver setning en likeverdig, ekvivalent, gjengivelse på målspråket³⁶. Det er interessant at ingen av tekstene helt ut legger seg på gjeldende rettskrivningsnormer, men de individuelle oversetternes valg for å gjengi meningsinnholdet i kasus-baserte tyske setninger på et posisjonsbasert norsk har gitt oss tre ganske ulike tekster.

Domestisering og «foreignization»

Det finnes flere eksempler på at oversettelsen av sentrale, teoretiske verk virker definerende for språkspill og terminologi i målspråket, ofte nevnt er oversettelsen av *Origin of the species* til dansk. I tilfellet med *Det kommunistiske manifest*, der det tar 70 år fra verket blir publisert til den første norske utgaven foreligger, må vi heller anta at manifestets begreper og analyser i hovedsak var kjent for de norske sosialdemokratene, ja kanskje hele den norske offentligheten. En oversetter kan velge å plassere teksten så nær leseren og leserens kultur som mulig og på den måten nærmest usynliggjøre at vi har med en oversettelse å gjøre. Begrepet blant annet Lawrence Venuti bruker på dette er *domestisering*. Motsatt kan oversetteren forsøke å bevege leseren mot teksten ved å synliggjøre at den er oversatt, at den tilhører en annen kultur og gjøre teksten «fremmed» for leseren. Det engelske begrepet for dette er «*foreignization*»³⁷. Venuti beskriver hvordan man i oversettelse til engelsk historisk sett har foretrukket en domestiserende tilnærming og tilskriver det en etnosentrisme knyttet til engelsk som et dominerende språk i verden. Mot domestisering setter Venuti en «*foreignization*» slik Friedrich Schleiermacher argumenterer for.³⁸ Schleiermacher var en tysk filolog, filosof og teolog. Han hevdet at oversettelse av litterære tekster var en kunst hevet over en ren ord-for-ord-tolking. På den tiden Schleiermacher skrev, forutsatte man språkkunnskaper slik at klassiske tekster på gresk og latin kunne leses på originalspråket. Schleiermacher ønsket at disse tekstene skulle oversettes til tysk slik at flere lesere kunne ha glede av dem. På denne måten ville han at den tyske kulturen skulle berikes. Men han ville at oversettelsen skulle vise at teksten var oversatt og hvilken kultur den kom fra. Leseren av målteksten skulle føles seg som en del av utgangskulturen.³⁹

---

³⁶ Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. Oxon: Routledge. 2008. 12–14.

³⁷ Jeg ser at man i en del norske tekster bruker *foreignisering*, men foretrekker å bruke den engelske originalformen.

³⁸ Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. Oxon: Routledge, 2008. 83–124.

³⁹ Schleiermacher, Friedrich, «Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens» i Störig, Hans Joachim (red), *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart, 1963. 38–69.

Den etnosentrismen, eller nasjonalismen om man vil, som Venturi oppfatter som negativ i den engelskspråklige verden, hadde i overgangen til det tjuende århundret vært en av drivkreftene i nasjonal frigjøring eller eventuelt samling i store deler av Europa. Å sørge for å ha verdenslitteraturen oversatt til de respektive nasjonalspråk var et program for de fleste nye nasjonalstatene i Europa på denne tiden, slik Garborg viser til Homer i forordet til *Odysevskvædet*, «(...) og folki, dei minste som dei største, hev daa òg fenge verka hans, *Ilioskvædet* og *Odysevskvædet*, yverførde kvart til sitt heimemaal.»⁴⁰ En av metodene for at denne litteraturen skulle nå fram til flest mulig var å bevege teksten mot leseren, legge så få hindringer som mulig i veien, eller med andre ord domestisering.

Stil

Tekstens *stil* er et begrep som er ganske ungt, før 1960 beskrev man ofte stilistiske egenskaper ved teksten som tekstens *ånd*.⁴¹ Igjen må begrepet brukes utfra de foreliggende måltekstene selv om oversetterne og tidens lesere ikke kjente begrepet. Jean Boas-Beier oppgir at det finnes minst fire mulige innfallsvinkler til analyse av stil i oversettelse:

- i) utgangstekstens stil som uttrykk for forfatterens valg
- ii) utgangstekstens stil i dens virkning på leseren (og på oversetteren som leser)
- iii) Måltekstens stil som et uttrykk for valg som er tatt av tekstens forfatter (det vi si oversetteren)
- iv) måltekstens stil slik den virker på leseren.⁴²

Disse punktene vil representere strukturen i sammenlikningen av måltekstens stil.

Jeg har nå redegjort for noen oversettelsesteoretiske begrep som jeg vil anvende i undersøkelsen, i hovedsak i kapittelet som sammenlikner oversettelsene. Heretter vil også *utgangstekst* og *måltekst* bli brukt fortløpende.

---

⁴⁰ Garborg, Arne, «Fyreord» i Homer: *Odysevskvædet*, oversatt av Arne Garborg. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1918.

⁴¹ Boase-Beier, Jean, *Stylistic Approaches to Translation*. Oxon: Routledge, 2010. 7.

⁴² Boase-Beier, Jean, *Stylistic Approaches to Translation*. Oxon: Routledge, 2010. 5.

3 Begrepshistorien

Det første leddet i min undersøkelse av De tre første norske utgavene av *Manifestet*, er å se på «kommunisme» som begrep satt inn i en begrepshistorisk sammenheng. For å gjøre dette vil jeg først se på tidlig bruk av bruk av begrepet. Deretter vil jeg belyse hvordan *kommunisme* blir brukt i europeisk politisk litteratur fra og med *Manifestet*. Deretter undersøker jeg begrepets utvikling i norsk politiske litteratur fram til og med splittelsen av Det norsk Arbeiderparti i 1923. Litteraturen som blir undersøkt er begrenset til litteratur som sokner til «arbeiderbevegelsen

3.1 Tidlig bruk av kommunismebegrepet

«Kommunisme» er hentet fra fransk og italiensk middelalder da det ble brukt som navn på landsbyenes felleseiendom, allmenningen. Selve ordet er avledet av latin – *communis* – universell eller felles.⁴³ Den som først brukte kommunisme-begrepet i moderne tid var den franske opplysningsfilosofen Victor d'Hupay. Han utviklet tanker fra opplysningstida til en idé om en levemåte der alle som deltok i en «kommune» delte de materielle godene av det felles arbeidet.⁴⁴ D'Hupay forsøkte selv å leve etter disse prinsippene. Kommunisme brukt som en beskrivelse av en kollektiv livsstil var da også den dominerende bruken av begrepet på det tidlige 1800-tallet. Etterhvert oppsto det politiske retninger, særlig i Frankrike, som hadde kommunisme i denne betydningen som en del av sitt program. *Manifestet* nevner (Henri de) Saint-Simon, (Charles) Fourier og (Robert) Owen. Noen forsøkte også å opprette egne kolonier der folk skulle leve etter disse prinsippene. Dette er det som vanligvis blir kalt utopisk kommunisme. Den som oppsummerer bruken av begrepet før Marx og Engels er den tyske nasjonaløkonomen og statsviteren Lorenz von Stein som levde samtidig med dem.⁴⁵ Von Stein redegjør for hvordan sosialisme og kommunisme er aktuelle begreper i fransk politikk, men han mener at de tyske statene ikke er modne for slike politiske tanker. Von Stein blir av enkelte fremholdt som en av Marx' og Engels' inspirasjonskilder, men dette er omstridt.

---

⁴³ Schieder, Wolfgang, «Kommunismus» i Koselleck, Reinhart et. al. (red), *Geschichtliches Grundbegriffe*, Band 3. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982. 455.

⁴⁴ D'Hupay, Victor, *Projet de communauté philosophe*. 1777

⁴⁵ Von Stein, Lorenz, *Der Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreich*. Leipzig: 1842.

3.2 Kommunismebegrepet i europeisk politisk litteratur

Det første utkastet til program eller manifest for Kommunistenes forbund er skrevet av Engels og er formet som en katekisme med spørsmål og svar, *Grundsätze des Kommunismus*.⁴⁶

Gjennomgående i teksten er at Engels bruker begrepene *kommunistisk* og *kommunister* om en politikk og dem som slutter seg til denne politikken. Indirekte forstår vi at kommunismen må innføres gjennom en revolusjon og at den vil føre til avskaffelse av privateiendommen.⁴⁷ Som vi skal se, utvikler Marx og Engels kommunismebegrepet langt videre i *Manifestet*.

Marx og Engels erkjenner gjennom innledningen til *Manifestet* at kommunisme ikke er noe nytt begrep. Tvert i mot så går begrepet igjen, som et spøkelse. Men med utgivelsen av *Manifestet* vil de tilrive seg definisjonsmakten over begrepet: «Det er på høie tid at kommunisterne åpent legger frem for hele verden sin tenkemåte, sine mål, sin streben (...).»⁴⁸ Gjennom de følgende fire kapitlene skal altså kommunismebegrepet defineres.

Første kapittel heter «Bourgeosi og proletariat». Det er dette som først og fremst skiller *Manifestet* fra *Grundsätze*, her tar forfatterne utgangspunkt i postulatet «Samfundenes historie hittil er en historie om klassekamp.»⁴⁹ Etter en kort gjennomgang av hvordan denne klassekampen har artet seg i historien, en gjennomgang som hele tiden setter klasser mot hverandre i et dialektisk forhold, ender man opp med å beskrive *bourgeoisiet* – borgerskapet – og dets utvikling. Marx og Engels mener at proletariatet utvikler seg som en følge av borgerskapets utvikling. Motsetningen mellom borgerskap og proletariat er da den siste av en lang rekke historiske motsetninger mellom klasser. Det skapes en teleologi, en idé om en utviklingsprosess fram mot et mål. Dette målet er at arbeiderklassen tar den politiske og sosiale makten, det vil si proletariatets diktatur. Men i motsetning til borgerskapet som avløser aristokratiet som herskerklasse, vil proletariatet når det tar makten ikke ha noen ny klasse å undertrykke. Dermed oppstår et kvalitativt nytt samfunn, kommunismen. Kommunismen oppfattes altså av Marx og Engels allerede i *Manifestet*, kanskje allerede i *Die deutsche Ideologie*, som et lovmessig bestemt historisk stadium. Et stadium der samfunnet er organisert til beste for alle. Den uløselige konflikten i det kapitalistiske samfunnet mellom

---

⁴⁶ Se eksempel i kapittel 4.1.

⁴⁷ Engels, Friedrich, *Grundsätze des Kommunismus*. http://www.mlwerke.de/me/me04/me04_361.htm.

⁴⁸ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 19.

⁴⁹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 20.

den private eiendomsretten til produksjonsmidlene og produksjonens samfunnsmessige karakter løses ved at eiendommen til produksjonsmidlene også blir samfunnsmessig. «I det borgerlige samfund er det levende arbeide bare et middel til å øke det ophobede arbeide. I det kommunistiske samfund er det ophobede arbeide bare et middel til å utvide, berike, fremme arbeidernes livsprosess.»⁵⁰ Kommunisme som samfunnsform er følgelig den ene siden av Marx' og Engels' forsøk på å definere begrepet.

Den andre siden av begrepet er kommunisme definert som den politikken som må føres for å nå fram til kommunismen som samfunnsform. De som slutter opp om en slik politikk blir kommunister. Da kommer vi over til kapittel to, «Proletarer og kommunister», som beskriver hvordan kommunistene skal arbeide i forhold til arbeiderklassen. Dette kapitlet inneholder også en polemikk mot en del påstander om kommunistene.

Det tredje kapitlet, «Kommunistisk og socialistisk littertaur», er i likhet med svaret på 24. spørsmål i *Grundsätze*, en gjennomgang av ulike partier og grupperinger som kaller seg sosialistiske eller kommunistiske. I dag kan dette ses som en kuriositet, men når vi leser Engels' utsagn i forordet til den polske utgaven i 1890 skjønner vi at denne avgrensingen er viktig:

Og allikevel da det [*Manifestet*] utkom turde vi ikke kalle det et *socialistisk* manifest. Med socialister forstod man i 1847 to slags folk. På den ene siden tilhengere av de forskjellige utopiske systemer [. . .]. På den andre side var det de mest mangeartede sociale kvaksalvere som ville helbrede alle samfundsonder med sine forskjellige universalmidler (. . .)⁵¹

For Marx og Engels var avgrensingen mot konkurrerende politiske partier nettopp en del av kampen om definisjonsmakten. Gjennom utarbeidelsen av *Manifestet* hadde de kommet fram til en unik samfunnsanalyse som de ikke ønsket at skulle forveksles med lettbeinte konkurrenter. Derfor valgte Marx og Engels å bruke kommunisme som begrep og ikke sosialisme, og de fylte begrepet med sitt innhold.

Det siste lille kapitlet «Kommunistenes stilling til de forskjellige opposisjonelle partier» viser at Marx og Engels er opptatt av praktiske politikk, samarbeid med andre partier. Enda så grensesprengende *Manifestets* analyser var, fikk det ikke den betydningen man kunne anta i

---

⁵⁰ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønnevold. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 39.

⁵¹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønnevold. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 17.

årene som fulgte. Marx og Engels praktiske politiske arbeid ble desto viktigere, og først etter Marx' død blir *Manifestets* rolle i utformingen av de nye arbeiderpartiene tydelig.⁵² Det var faktisk det begrepet de hadde forkastet, sosialisme, som kom til å bli merkelappen på de nye partiene som vokste fram. Sosialisme eller sosialdemokrati inngikk i de fleste av de europeiske arbeiderpartienes navn, og da man i 1889 igjen opprettet en internasjonal arbeiderorganisasjon fikk denne «Andre internasjonale» navnet Den sosialistiske internasjonale. En grundigere onomasiologisk undersøkelse av hvordan kommunismebegrepet blir uttrykt i andre termer er det ikke plass til her. Både Marx og Engels ser ut til å ha akseptert at kommunismebetegnelsen ble skjøvet i bakgrunnen, de var mer opptatt av at de nye partiene skulle føre en revolusjonær politikk enn hva de kaltes. Faktisk ser det ut til at det er de anarkistiske grupperingene som Marx bekjemper i Den første internasjonale som til en viss grad bruker kommunisme i beskrivelse av politikken sin.⁵³

Rundt århundreskiftet vant kommunisme-begrepet innpass i historiske analyser av tidligere samfunnsforhold og ikke minst opprørsbevegelser. Kautsky utga i 1895 *Kommunistische Bewegung im Mittelalter* som første bind i serien *Vorläufer des neueren Sozialismus*, og i 1897 fulgte andre bind, *Der Kommunismus in der deutschen Reformation*.⁵⁴ Noe senere, i 1908, ga Eduard Bernstein ut *Sozialismus und Demokratie in der englischen Revolution*.⁵⁵ Felles for disse skriftene er at forfatterne leser inn en «moderne» samfunnsanalyse i de historiske forholdene, hensikten er åpenbart å etablere «historiske» bevis for kommunismen og sosialismen «naturlig» forekommende samfunnsformer.

Vi kan på denne måten undersøke det ene skriftet etter det andre. Karl Kautskys *Det sosialistiske program*⁵⁶ begrenser også bruken av kommunisme-begrepet til henvisninger til *Manifestet*, til historiske foreteelser og anarkistenes forsøk på å definere begrepet. I *Den sociale revolution*⁵⁷ som kommer ut i norsk oversettelse og 1917 brukes kommunisme om organiseringen av arbeidet i et sosialistisk samfunn.

---

⁵² Wilks-Heeg, Stuart, «The Communist Manifesto and Working-class Parties in Western Europe» i Cowling, Mark (red), *The communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1998. 121.

⁵³ Schieder, Wolfgang, «Kommunismus» i Koselleck, Reinhart et. al. (red), *Geschichtliches Grundbegriffe, Band 3*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982. 512–514..

⁵⁴ Kautsky, Karl, *Der Kommunismus in der deutschen Reformation*. Stuttgart: Dietz, 1895.

⁵⁵ Bernstein, Eduard, *Sozialismus und Demokratie in der englischen Revolution*. Stuttgart: Dietz, 1908

⁵⁶ Kautsky, Karl, *Det sosialistiske program (Erfurter-programmet)*. Oversatt av Olav Scheflo. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1914. 111, 112, 153.

⁵⁷ Kautsky, Karl, *Den sociale revolution*. Oversatt av Inge Debes. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag,

Heller ikke bolsjeviken Lenin ser ut til å bruke kommunisme som betegnelse på framtidssamfunnet i denne perioden. Men Lenin var en aktiv deltaker i den politiske diskusjonen i Den andre internasjonale. Med utbruddet av første verdenskrig skjedde det en dramatisk endring. Internasjonals antikrigslinje slo sprekker, sosialdemokrater i de forskjellige krigførende landene støttet sine regjeringer, og blant dem som gikk mot krigen ble det en splittelse mellom de revolusjonære og pasifistene. Lenin hadde allerede i desember 1914 stilt spørsmålet om det ikke hadde vært bedre å forkaste det «tilsmussete og nedrige» begrepet sosialdemokrat og i stedet gå tilbake til det gamle marxistiske begrepet *kommunist*. Året etter startet Lenin sammen med Nikolaj Bukharin og Jurij Pjatakov tidsskrifter *Der Kommunist* i Geneve.⁵⁸ I denne situasjonen tok den sosiale revolusjonen spranget fra teori til virkelighet. I Russland ble den borgerlig-demokratiske revolusjonen i mars avløst av bolsjevikerevolusjonen i oktober 1917. Hvilken betegnelse var mest dekkende for bolsjevikenes politikk. Lenins valg var enkelt og taktisk lurt. Kommunisme hadde vært et sovende begrep, forvist til teoretiske utlegninger og anakronistisk historieskriving. Nå ble det vekket til live og var med på å gi legitimitet til bolsjevik-revolusjonen. Kommunismen er jo et «naturgitt» stadium i menneskehetens utvikling. I de såkalte April-tesene fra 1917 hevdet Lenin at bolsjevikerne må kalle seg kommunistisk parti.⁵⁹ På partikongressen til Det russiske sosialdemokratiske parti (bolsjevikerne) i mars 1918 fremmet Lenin forslaget formelt, og partiet skiftet navn til Russlands kommunistiske parti (bolsjevikerne)⁶⁰. Med et slag var «kommunisme» noe man måtte forholde seg til i praktisk politikk. Like etter ble Den kommunistiske internasjonale (Komintern) opprettet. Der kom et av kravene til medlemskap til å bli at «kommunistisk» skulle være en del av partinavnet. Ikke alle omfavner bolsjevikerevolusjonen og russernes nye bruk av kommunisme-begrepet. Karl Kautsky er tidlig ute med sin kritikk i *Die Diktatur des Proletariats* som kommer i 1918.

3.3 Kommunismebegrepet i norsk politisk litteratur

I boka *Sosialdemokratie – Historisk yversyn* har Halvdan Koht åpenbart hentet sin inspirasjon og analyse fra Kautskys bøker om kommunismen i middelalderen og reformasjonen. Men

---

1917. 126, 160.

⁵⁸ Schieder, Wolfgang, «Kommunismus» i Koselleck, Reinhart (red), *Geschichtliche Grundbegriffe Bd. 3*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982. 516.

⁵⁹ Schieder, Wolfgang, «Kommunismus» i Koselleck, Reinhart (red), *Geschichtliche Grundbegriffe Bd. 3*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982. 516.

⁶⁰ *Sovjetunionens kommunistiske partis (bolsjevikenes) historie : Kort framstilling*. Oslo: A/S Norsk forlag Ny Dag, 1951, 229

der han i tidlig historie er raus med kommunisme-begrepet, må dette vike for «sosialdemokratie» desto lenger fram mot vår tid han kommer. Kohts bok er på mange måter sosialdemokratiets «utviklingslære». Bare i gjennomgangen av *Manifestet* bruker Koht kommunisme og kommunistisk i beskrivelsen av nyere tids sosiale bevegelser.⁶¹

I Edvard Bulls Marx-biografi fra 1918 er det på samme måte. *Manifestet* får naturlig nok stor plass, men ellers bruker heller ikke Bull kommunisme som begrep. Tilsvarende for Olav Kringen i heftet *Grundtræk av socialismens teori*⁶². I tillegg til en kort henvisning til tidligkristen kommunisme i innledningen finner vi kun én henvisning til *Manifestet*. Forøvrig gjør Kringen bruk av sosialisme eller sosialdemokrati

Undersøker vi norsk politisk litteratur, ser vi at kommunismebegrepet fra 1919 har fått et nytt liv. Edvard Bull som vi tidligere har sett unngikk å bruke det i sin Marx-biografi, skriver i forordet til Sønstevalds oversettelse av *Manifestet*: «Det stiller ikke op de kommunistiske ideer som krav, men det påviser, at utviklingen nødvendigvis må føre frem til kommunismen.»⁶³ I 1923 ga Bull ut pamfletten «Kommunisme og religion». Riktignok handler heftet mest om kristendommen, historisk og om aktuell politikk i forhold til kirke og skole, men kommunisme-begrepet er her en selvfølgelighet i teksten. Både i beskrivelsen av forholdene i Russland og i forhold til norsk politikk.

Heller ikke historikeren Halvdan Koht unnslo seg for å ta i bruk kommunismebegrepet. I *Arbeidarreising og målspørsmål* skrev han i innledningen: «Sosialismen og kommunismen er ikkje ferdig før arbeidarane har forma *allting* i samfundet etter som det høver deira krav og vilje.»⁶⁴ Sosialismen og kommunismen er Koht som hos Bull en del av en naturlig utvikling, spørsmålet er bare hvordan den skal formes.

I 1919 hadde en ny aktør kommet på banen. Redaktøren i *Akershus Social-Demokrat*, Arvid G. Hansen, ga ut en rekke småhefter på Arbeiderpartiets forlag. Her snakker vi om agitasjon for kommunisme i den leninistiske varianten. Om hensikten med disse utgivelsene skriver Hansen i forordet til *Vor stilling til staten*:

---

⁶¹ Koht, Halvdan, *Sosialdemokratie : Historisk yversyn*. Kristiania: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard). 1915.

⁶² Kringen, Olav, *Grundtræk av socialismens teori*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1911.

⁶³ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevald. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 5.

⁶⁴ Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 3.

Hensikten med min lille populært anlagte brochure-triologi om revolutionsproblemet er væsentlig at bidra til at bringe de socialistisk bevisste arbeidere til at beskjeftige seg mer levende med disse spørsmål end tidligere har været tilfelle i vort land.⁶⁵

Heftene er sammen med andre skrifter av Hansen, Alfr. Madsen og Jacob Friis med på å sette den ideologiske diskusjonen på dagsordenen, alle bruker «kommunisme» i positiv betydning. I Norge er det Olav Kringen som målbærer kritikken av den nye sovjetstaten i *Socialismens veie og maal*. Her finner vi ikke bare en kritikk av Sovjet-kommunismen som et partidiktatur, Kringen aksepterer rett og slett ikke at dette er den egentlige kommunismen, men lanserer begrepet ny-kommunisme.⁶⁶

I dette kapittelet har jeg undersøkt hvordan «kommunisme» utviklet seg begrepshistorisk fram til 1923. Vi ser at kommunisme-begrepet brukt om dagsaktuell politikk og det proletariske framtidssamfunnet er så å si fraværende i norsk og europeisk sosialdemokratisk litteratur fra 1860-tallet og fram til bolsjevikerevolusjonen i Russland. I dette tidsrommet blir begrepet bruk på tre måter: 1) anakronistisk om samfunn og grupper som har hatt visse kollektivistiske trekk, 2) i referanser til grupperinger som kaller seg kommunister og 3) i referanser til *Manifestet*. De russiske bolsjevikene tar i bruk kommunisme som et begrep for å skille seg fra det reformistiske sosialdemokratiet først og fremst ved å endre navn på det russiske partiet til Russlands kommunistparti (bolsjevikene) i 1918. Den russiske revolusjonen har en voldsom autoritet i internasjonal arbeiderklasse, og det blir igjen viktig å eie definisjonsmakten til kommunismebegrepet. Ganske snart søker imidlertid sosialdemokratene å gjøre kommunisme til et negativt begrep, et begrep man ønsker å distansere seg fra. Denne kampen om definisjonsmakten avslører den dype splittelsen i europeisk arbeiderbevegelse og får konsekvenser for norsk arbeiderbevegelse i form av partisplittelsene i 1921 og 1923. I kapittel fem vil jeg se på hvordan definisjonskampen får følger for Det norske Arbeiderpartis Forlags utgivelser av *Det kommunistiske manifestet*.

---

⁶⁵ Hansen, Arvid G. *Vor stilling til staten*, Kristiania: Norges soc.-dem. Ungdomsforbunds Forlag, 1919. 2.

⁶⁶ Kringen, Olav, *Socialismens veie og maal : Fremstillet i motsetning til diktaturet*. Kristiania: Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti, 1923. 17, 48.

4 Manifestets utgivelseshistorie

Manifest der kommunistische Partei kom ut første gang i London i 1848. Siden kom det i en rekke tyske utgaver og flere oversettelser til ulike språk. Jeg vil gi en oversikt over de tyske utgavene fram til 1912 da utgangsteksten for de tre første norske oversettelsene, den åttende tyske utgaven, blir utgitt.

4.1 Manifestets internasjonale utgivelseshistorie

På 1840-tallet møttes Karl Marx og Friedrich Engels i Paris der de opprettet en «kommunistisk korrespondansekomite». På dette tidspunktet kalte de seg kommunister, men betydningen av ordet ble først klarlagt i løpet av de nærmeste årene.⁶⁷ Marx måtte flykte til London og kom der i kontakt med *Bund der Gerechten*, et forbund av landflyktige kommunister. Ut fra dette samarbeidet oppsto *Bund der Kommunisten* – Kommunistenes forbund. Det var Kommunistenes forbund som ga Marx og Engels i oppgave å utforme et kommunistisk program, en klargjøring av hva kommunisme var. *Det kommunistiske manifest* er resultatet av dette oppdraget. *Manifestet* ble til i løpet av et halvår fra sommeren 1847 til det ble publisert i februar 1848.

På dette tidspunktet hadde Marx og Engels allerede publisert en rekke tekster. Engels' verk om arbeiderklassen elendige forhold i England⁶⁸ er en åpenbar forutsetning for *Manifestets* beskrivelse av arbeiderklassen. Marx' *La misère de la Philosophie* likeså. Marx utvikler her sitt syn på den kapitalistiske økonomien i en polemikk med den franske filosofen Pierre-Joseph Proudhon.⁶⁹ Både Marx og Engels var influert av Hegels filosofi og av unghегelianerne som er omhandlet i *Die deutsche Ideologie*⁷⁰, sammen skrev de også *Die heilige Familie*⁷¹, et angrep på en del av disse filosofene. Alt dette kunne nå utkrystallisere seg i *Manifestet*. Som nevnt skrev Engels det første utkastet med tittelen *Grundsätze des Kommunismus*. *Grundsätze* har en helt annen oppbygning enn *Manifestet*:

---

⁶⁷ Cowling, Mark (red), *The Communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1998. 1.

⁶⁸ Engels, Friedrich, *Lage der arbeitende Klasse in England*. Leipzig: Otto Wigand, 1845

⁶⁹ Marx, Karl, *La misère de la Philosophie*. Brüssel, 1847.

⁷⁰ *Die deutsche Ideologie* ble først publisert i Moskva i 1930, men må ha vært kjent blant marxister, blant annet referer Sønstevoid til manuskriptet i sin Karl Marx og Friedrich Engels inntil 1848.

⁷¹ Engels, Friedrich og Karl Marx, *Die heilige Familie*. Frankfurt am Main: 1845.

1. Frage: Was ist der Kommunismus?

Antwort: Der Kommunismus ist die Lehre von den Bedingungen der Befreiung des Proletariats.

2. Frage: Was ist das Proletariat?⁷²

Og slik fortsetter det med 25 spørsmål som etterhvert får mer og mer utfyllende svar. Som vi ser av svaret på spørsmål en, starter Engels med en definisjon av begrepet. Via en gjennomgang av proletariatets fremvekst, innbefattet den industrielle revolusjon, kommer Engels etterhvert fram til at det er handelskrisene (på kort sikt) og privateiendommen (grunnleggende) som er årsakene til proletariatets elendighet. Avskaffelse av privateiendommen blir derfor nødvendig, og beklageligvis er det liten sjanse for at det kan skje uten en revolusjon, en kommunistisk revolusjon som omtales som svar på spørsmål 19. Denne revolusjonen skal føre fram til «eine kommunistische organisierte Gesellschaft».

21. februar 1848 kommer den første utgaven av *Det kommunistiske manifestet* ut i London. Mye av forarbeidet til manifestet var gjort av Friedrich Engels gjennom *Grundsätze*, men det ser nå ut til å være enighet om at Karl Marx var forfatteren av den første utgaven av *Manifestet*. I løpet av året kommer ytterligere to utgivelser, begge trykt i England, og alle tre påberoper seg å være førsteutgave.⁷³ I 1866 blir en av disse tekstene utgitt i Berlin og i 1872 kommer den andre utgaven (*neue Ausgabe*) ut i Leipzig. Alle disse utgavene har felles forord av Marx og Engels. Etter Marx' død i 1883 gis det ut en rekke «autoriserte» utgaver med de felles forordene av Marx og Engels og nye forord av Engels. På denne måten etableres et felles forfatterskap og manifestet får en posisjon som historisk dokument.⁷⁴

Det er den «fjerde autoriserte tyske utgave» fra 1890 med et lengre forord av Friedrich Engels som har blitt stående som referanse for ettertidens utgaver. Engels gir ut ytterligere to tyske utgaver før han dør i 1895. Etter Engels' død er det den tsjekkisk-østerrikske marxisten Karl Kautsky som fører utgivelsestradisjonen videre med den syvende (1906) og åttende utgaven (1912). I disse utgavene er Marx' og Engels' forord til forskjellige tidligere utgaver med, i tillegg kommer et lengre forord av Kautsky. Kautsky, og de første norske oversetterne hevder

---

⁷² Engels, Friedrich, *Grundsätze des Kommunismus*. Utgave ved Eduard Bernstein. Berlin: Dietz Verlag, 1914.

⁷³ Kuczynski, Thomas (red), Karl Marx og Friedrich Engels, *Das kommunistische Manifest*. Trier: Karl-Marx-Haus, 1995. 96.

⁷⁴ Carver, Terrell, "Re-translating the *Manifesto*: New Histories, New Ideas" i Cowling, Mark, *The Communist Manifesto: New Interpretations*. New York: New York University Press, 1998. 57, 58.

at selve teksten er identisk med Engels' fjerde utgave, men Kuczynski påviser at det er foretatt en modernisering av tegnsettingen og en rekke mindre endringer i språket.⁷⁵

Som det fremgår her forholder oppgaven seg ikke til spørsmålet om hva som er *Manifestets* autentiske tekst, men vil konsentrere seg om de tre første norske oversettelsene og den utgangsteksten som er brukt. Utgangsteksten for de første norske oversettelsene kom til å bli den åttende tyske utgaven fra 1912. Først etter annen verdenskrig kommer det oversettelser som tar utgangspunkt i den fjerde tyske utgaven utgitt i Moskva i 1935 og den fjerde tyske utgaven utgitt i London 1890. Valget av de respektive utgangstekstene er kanskje mest interessante i den ideologiske konteksten de blir oversatt i. Som en kuriositet kan nevnes at den siste norske oversettelsen hevder å basere seg på førsteutgaven.⁷⁶

4.2 Manifestets norske utgivelseshistorie

Den norske arbeiderbevegelsen utvikler seg på slutten av 1800-tallet under påvirkning fra mange hold og ser ut til å være mer saks- og praktiskpolitisk enn ideologisk motivert. Det er derfor ikke overraskende at det tar relativt lang tid før den første norske oversettelsen av *Manifestet* kommer. Det norske Arbeiderpartiet hadde opprettet sitt eget forlag på begynnelsen av 1900-tallet, og etter at venstrefløyen ble dominerende ved landsmøtet i 1918, ble «skrifter av Marx og Engels [...] utgitt i til dels store opplag»⁷⁷ I løpet av fire år kommer det tre oversettelser av *Manifestet*. Det er dette tidsrommet jeg vil gå nærmere inn på. I Håkon Meyers *Innledning til det kommunistiske manifest* får vi vite at med utgaven fra 1928 er det «på norsk visstnok trykt i 30 000 eksemplarer»,⁷⁸ men i de første utgavene er det ikke oppgitt noe opplagstall.

For å belyse forlagets aktivitet i årene rundt utgivelsene av *Manifestet* kan det være interessant å se litt på innholdet i forlagets kataloger. 1916-katalogen gir omtale av ni bøker, i hovedsak oversatt⁷⁹. Blant forfatterne finner vi August Bebel, HG Wells og William Morris, Peter Kropotkin, Mikael Mikkelsen, Gustav Bang og Carl Bonnevie. Viktigst er kanskje Karl

---

⁷⁵ Kuczynski, Thomas (red), Karl Marx og Friedrich Engels, *Das kommunistische Manifest*. Trier: Karl-Marx-Haus, 1995. 217.

⁷⁶ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske partis manifest*. Oversatt av Leif Høghaug. Oslo: Sentralkomiteen, 2016. 70.

⁷⁷ *Arbeidernes leksikon, Bind 2*. Redaktør, Jakob Friis og Trond Hegna. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1933. Artikkel om Det norske Arbeiderpartiet Forlag. Sp 330.

⁷⁸ Meyer, Håkon, *Innledning til det kommunistiske manifest*. Oslo: Arbeidernes ungdomsfylking, 1930. 3.

⁷⁹ Det norske Arbeiderpartiet forlag, *Katalog 1916*. Kristiania.

Kautskys *Det socialistiske program (Erfurterprogrammet)* som ble gitt ut i 1914 i en oversettelse av Olav Scheflo. Bøkene er presentert med utdrag av anmeldelser og omtaler. I tillegg er det listet opp 22 «brochurer». Her finner vi Kropotkin og Engels, men i hovedsak er forfatterne av disse småskriftene norske. Litt overraskende er *Det kommunistiske manifest* med på listen.⁸⁰ Hva slags publikasjon det her er snakk om er ikke lett å vite. Alle andre tilgjengelige kilder oppgir 1918 som utgivelsesår for den første norske utgaven. I tillegg til de ni titlene vi fant i 1916-katalogen er Kautsky representert med en oversettelse av *Die Soziale Revolution – Den sociale revolution*. Den engelske Morris-tilhengeren Edward Carpenter har to titler, Halvdan Koht har skrevet om Marcus Thrane. Lederen av *Socialdemokratisk Pressekontor*, Oscar Pedersen, er representert med tre titler og redaktøren av *Det Tyvende Aarhundre*, Inge Debes, med *Nye tider*. Johan Falkbergets *Rott jer sammen*, er i følge omtale «en litterær nytelse» og avholdssaken har fått et agitasjonsskrift signert Hans Amundsen. Redaktøren av vittighetsbladet *Hvepsen*, Hans Østerholt, har skrevet fire komedier – arbeiderdramatikk. Og avismannen Arvid G. Hansen dukker for første gang opp med *Kampen for religionsfrihet*.

1918 som *manifestets* utgivelsesår bekreftes også i dette årets katalog:⁸¹ «Om kort tid utkommer: ‘**Det kommunistiske manifest**’. Ny fullstendig oversættelse efter 8. tyske udgave ved Olav Kringen med *Karl Kautsky's* historiske redegjørelse.»⁸² Kringen, som hadde sterke bånd til de tyske sosialdemokratene, hadde ikke lenger noen sentral rolle i Arbeiderpartiet, men vi skal senere se at han engasjerte seg i diskusjonen rundt karakteren til den russiske «nykommunismen». Så godt orientert som Kringen var, må vi anta at oversettelsen og utgivelsen av *Manifestet* med Kautskys forord var et ledd i en definisjonskamp om kommunisme-begrepet. Imidlertid fikk partiforlaget en ny sjef i 1919, Reinert Torgeirson kom fra partiets ungdomsforbund og holdt en svært radikal profil. Et *Manifest* med forord av Kautsky falt nok ikke i hans smak. Om det var Torgeirson som bestilte Sønstevolds oversettelse eller om den kom etter påtrykk fra de akademiske marxistene, har det ikke vært mulig å finne svar på. Sikkert er det i hvert fall at Kautskys forord er borte i 1919-utgaven. I stedet kom Edv. Bulls forord der han bruker kommunisme-begrepet på en måte som tilsvarer den Lenin hadde tatt i bruk i Russland. Den tredje manifestutgaven har som vi skal se en annen bakgrunn der målsaken er den viktigste drivkraften.

---

⁸⁰ *Katalog 1916*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1916. 10.

⁸¹ *Katalog 1918*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.

⁸² *Katalog 1918*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918. 12 (kildens utheving).

De nevnte katalogene inneholder omtaler av Arbeiderpartiets tidsskrift, *Det 20de Aarhundrede* og andre trykte produkter. Man har også satt av plass til utgivelser fra andre forlag, utgivelser man åpenbart mener er viktige for sosialister å kjenne til, hvilke forlag disse utgivelsene finnes på er ikke oppgitt.

Av de tre første oversettelsene er det Valborg Sønstevalds tekst som får det lengste livet. Den kommer ut uforandret og med Edv. Bulls forord fram til 1937. Da begynner man forsøksvis å «modernisere» teksten og Trond Hegna skriver forordet, etter andre verdenskrig fortsetter Tiden, som forlaget nå heter, å gi ut denne Sønstevalds lett reviderte tekst fram til 1964.

I årene etter den andre verdenskrigen gir Norges kommunistiske parti ut to oversettelser av *Manifestet*. Nå er det Engels «femte autoriserte tyske utgave» som gjelder som utgangstekst. Den første NKP-oversettelsen blir gjort av Tom Rønnow som forlater partiet sammen med Furubotn-fløyen i 1949.⁸³ Deretter går det noen år før NKP kommer med en ny oversettelse, denne gang av Harald Holm.⁸⁴ Denne oversettelsen gis ut fra 1957 til 1975 på Ny Dag og i 1984 på Falken forlag. Tom Rønnows oversettelse lever vider i Pax-utgaven av Marx' skrifter og seinere i Bokklubbens utgave.⁸⁵

Manifestet får ny aktualitet på 1970-tallet med de utgivelsene som er knyttet til framveksten av den nye marxist-leninistiske bevegelsen i Norge.⁸⁶ Disse er først uten angitt oversetter og utgangstekst, men etter hvert blir Morten Falk angitt som oversetter og utgangsteksten er hentet fra Engels' fjerde utgave supplert med noter fra den engelske oversettelsen fra 1888.⁸⁷

Internasjonale Sosialister ga i 1999 ut *Manifestet* med Leo Trotskijs forord fra 1937.⁸⁸ August Bosses oversettelse ble gitt ut på nytt av Marxistisk forlag i 2014⁸⁹, og i 2016 kom en ny oversettelse av Leif Høghaug, litt upresist angitt å skulle basere seg på den tyske førsteutgaven fra 1848.⁹⁰

---

⁸³ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Tom Rønnow. Oslo: Ny Tid, 1945.

⁸⁴ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Harald Holm. Oslo: Ny Tid, 1957.

⁸⁵ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest og andre ungdomsskrifter*: Oversatt av Tom Rønnow. Oslo: De norske bokklubbene, 2000 og 2005.

⁸⁶ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oslo: Sosialistisk opplysningsråd, 1970.

⁸⁷ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest: proletarer i alle land, foren dere!* Oversatt av Morten Falck. Larvik: Tidsskriftet Røde Fane, 1998.

⁸⁸ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oslo: Internasjonale Sosialister, 1999.

⁸⁹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifestet*. Oversatt av August Bosse. Oslo: Marxistisk Forlag, 2014.

⁹⁰ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske partis manifest*. Oversatt av Leif Høghaug. Oslo: Sentralkomitéen, 1916.

5 De tre første norske oversettelsene

De tre første norske oversettelsene vil bli presentert i en felles struktur. Først vil jeg presentere aktørene biografiske, deretter forsøke å plassere dem i det politiske landskapet. Neste ledd blir en presentasjon av de forskjellige oversettelsenes stil før jeg avslutter med den fysiske utgaven og dens paratekst. Alle de tre oversettelsene oppgir å være oversatt fra samme utgangstekst, «den ottende autoriserte tyske utgave» som kom ut i 1912.

5.1 Olav Kringens oversettelse

Den første norske utgaven av *Manifestet* kom i 1918 og var oversatt av en av det tidlige norske sosialdemokratiets mest markante personer, Olav Kringen.

Olav Kringen (1867–1951)

Olav Kringen var av husmannslekt fra Sel i Gudbrandsdalen⁹¹. Som tjuetåring utvandret han til Amerika, der han tok utdanning samtidig som han jobbet. Etterhvert kom han til å arbeide som journalist i norskspråklige aviser. Gjennom den sosialistiske *Labour Leader*, som han seinere ble korrespondent for, ble han kjent med sosialismen. Han avsluttet studiene sine ved *Augsburg College* med avhandlingen *Die Kirche und der Sozialismus*. Avhandlingen ble skrevet på tysk og faktisk er bare første kapittel oversatt til norsk. Vi ser her at Kringen er språkmektig og han var da også korrespondent for en rekke internasjonale sosialistiske tidsskrifter. I 1897 vendte han tilbake til Norge og sluttet seg til DnA. Han ble raskt redaktør av partiets tidsskrift *Det tyvende Århundrede* og i 1897 overtok han redaktørposten i partiets hovedorgan *Social-Demokraten*, men ble etter noen få år erstattet med Ludvig Meyer. I 1903 blir Kringen på ny vagt til redaktør, da som venstrefløyens kandidat. Motkandidat var den enda mer moderate Alfred Eriksen. I 1906 sa Kringen opp stillingen sin som redaktør etter en strid om Arbeiderpartiets holdning til svenskenes krav ved unionsoppløsningen, men fortsatte å arbeide i avisa.. Etter dette arbeidet han i en rekke av partiets aviser, skrev politiske pamfletter og oversatte internasjonal, sosialistisk litteratur. I oversettelsen av *Internasjonalen* fra fransk til norsk viser Kringen at han evner å få tekstens politiske budskap til å harmonere

---

⁹¹ Den biografiske informasjonen om Olav Kringen er hentet fra artiklene om Kringen i Norsk biografisk leksikon, https://nbl/snl.no/Olav_Kringen, og Arbeidernes leksikon, Bind 4. Sp 840.

med sangbare verselinjer. Olav Kringen deltok på Den andre internasjonals kongresser i 1900 og 1904 representant for DnA. Han satt også i Internasjonals styre fram til 1906.

Politisk ståsted

Selv om Kringens fremste politiske inspirator, skotten Keir Hardie, hadde bakgrunn som fagforeningsleder var hans sosialisme inspirert av den sosiale reformbevegelsen *The Fabian Society* og ikke av Marx og marxismen. Hardies pasifisme fikk nok også sin betydning for Kringens ståsted. Kringens ønske om sosiale reformer framfor revolusjonære omveltninger kommer til uttrykk flere steder. Når Kringen skriver om thranitterbevegelsen står det i sterk kontrast til for eksempel Halvdan Kohts beskrivelse av den samme bevegelsen. Der Koht setter thranittene inn i klassekontekst, er Kringen mer opptatt av at enkelte av dem ikke var «ansvarlige». Kringen er i det hele svært opptatt av arbeiderpartiet skal være et ansvarlig parti. Han er også en formalist, noe som viser seg i avstemningen om DnAs standpunkt til svenskens krav ved unionsoppløsningen. Kringen mener da at partiet ikke skal fatte noe eget vedtak, men følge de svenske sosialdemokratene. I 1920 sluttet Kringen seg til den sosialdemokratiske fløyen i partiet og fulgte denne ved partisplittelsen i 1921. Etter samlingen i 1927 ble han på nytt medlem av Arbeiderpartiet.

Stil

Olav Kringen ble født i 1867. Språket hans har kanskje heller ikke fulgt med utviklinga i Norge siden han oppholdt seg USA i ti år. Det er lite spor å finne etter rettskrivningsreformene i 1907 og 1917. I manifestoversettelsen i 1918 skriver fortsatt Kringen *klassekampe, mand, kjæmpende, revolutionær* og en rekke andre former som gikk ut av bruk i de nevnte reformene. I tillegg er setningsbygningen svært omstendelig. I tiden etter at Kringen kom hjem til Norge ga han ut en rekke mindre tekster som for eksempel *Grundtræk av socialismens teori*⁹² og det større verket *De første sosialdemokrater i Norge*,⁹³ i disse tekstene er språket levende og engasjert. Ordforrådet og rettskrivingen er den samme, men det er ingenting i veien med formidlingsevnen. Sett under ett står den levende språkføringen i kontrast til språket i Kringens oversettelse av *Manifestet*. Det er rimelig å anta at det skyldes et bevisst valg fra Kringens side. Vi er så heldige at vi både for Kringens og Sønstevalds vedkommende har tilgjengelig teksteksemplere der de har oversatt deler av

⁹² Kringen, Olav, *Grundtræk av socialismens teori*. Kristiania: Det norske Arbeiderparti. 1911:

⁹³ Kringen, Olav, *De første sosialdemokrater i Norge*. Kristiania: J. Aass Forlag, 1910.

Manifestet før den fullstendige oversettelsen. For Kringen gjelder det et avsnitt gjengitt i Kautskys *Karl Marx' historiske virksomhed*,⁹⁴ Kautskys tyske tekst er identisk med teksten i manifestutgaven, likevel er Kringens oversettelse helt forskjellig i 1908 i forhold til det som kommer i 1918.

Kautsky 1912: Sie haben keine von den Interessen des ganzen Proletariats getrennten Interessen.⁹⁵

Kringen 1908: De har ingen fra det samlede proletariat avvigende interesser.⁹⁶

Kringen 1918: De har ingen interesser som er adskilt fra hele proletariatets interesser.⁹⁷

Dette viser seg på to måter. Selve ordtilfanget er mer «dansk» i 1908, Kringen skriver for eksempel *af og thi* og har åpenbart gjennomgått en «fornorskningsprosess» fram mot 1918 hvor det har blitt *av og ti*. Setningsbygningen i 1908-oversettelsen er friere, men har et mer gammelmodig preg. I 1918 har også setningsbygningen blitt mer «norsk» ved at Kringen innfører en relativsetning. Men samtidig er den nærmere den tyske utgangsteksten ved at han bruker «interesser» to ganger. I kapittel 6 som sammenlikner oversettelsene vil jeg drøfte om Kringens stil henger sammen med hans sjangerforståelse.

Paratekst

Den første norske utgaven av *Det kommunistiske manifest* kommer ut i 1918 som et lite hefte på 84 sider inkludert omslaget. Omslaget er farget, blågrå, tynn kartong, materien er trykt på tynt, treholdig papir. Formatet er litt mindre enn A5, 125 mm x 195 mm. På omslagets forside er bare tittelen trykt, i versaler over linjer, sentrert. Innsiden av omslaget er blank. Så følger en smusstittelside med tittelen høyrestilt over to linjer. Fortsatt i versaler, men nå i kursiv. Så følger en blank side før selve tittelsiden. På tittelsiden igjen DET KOMMUNISTISKE MANIFEST midtstilt over tre linjer. Under tittelen, fortsatt i versaler, med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og er forord av Karl Kautsky. Deretter: Oversatt etter 8. autoriserte tyske utgave ved Olav Kringen. Nederst finner vi forlagets emblem over Kristiania - Det norske arbeiderpartis forlag – 1918 fordelt over tre linjer. Neste side, kolofonen har kun informasjon om trykkested: Kristiania – Arbeidernes Aktietrykkeri.

---

⁹⁴ Kautsky, Karl, *Karl Marx' historiske virksomhed*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania, J. Aass' Forlag, 1908. 48-49.

⁹⁵ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Das Kommunistische Manifest : Achte autorisierte deutsche Ausgabe* Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1918. 37.

⁹⁶ Kautsky, Karl, *Karl Marx' historiske virksomhed*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania, J. Aass' Forlag, 1908. 48.

⁹⁷ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.49K.

På neste side følger oversetterens, Olav Kringens, merknad datert 16. februar 1918, altså nesten på dagen 70 år etter den første tyske utgaven.

Det mest interessante i oversetterens merknad er at Kringen ikke er fornøyd med Engels' rekkefølge på de historiske forordene. Kringen tillater seg å redigere rekkefølgen. «Hans (Engels') opregning av de nye oversættelser indtil 1890, hvorav enkelte er mer eller mindre ufuldstændige eller feilaktige, er derved utelatt, da den ikke lenger har nogen aktualitet.»⁹⁸ Igjen følger en blank side før Karl Kautskys forord begynner på side fem. Kautskys forord er datert 1906 og stammer altså egentlig fra den sjuende tyske utgaven. At Kringen og forlaget velger å ta med Karl Kautskys forord, må når vi kjenner Kautskys historie bare kunne tolkes som et politisk valg.

For å skille mellom sitt eget forord og de som var skrevet av Marx og Engel, innførte Kautsky betegnelsen *Vorrede* som også kan oversettes med forord, men som Kringen velger å kalle fortaler. I denne utgaven har Kringen med fire slike fortaler. Det siste datert London, 1. mai 1890. Og så, på side 32 begynner teksten til *Manifestet*. Teksten er satt i en skriftstørrelse på ca 10 punkt med en linjeavstand på om lag 12. kapitelloverskriftene er midtstilt i halvfet ca 12 punkt. Skriftypen er en antikva som egentlig er mer egnet til mindre tekstmengder. Den har et visst jugend-preg og er egentlig ikke så godt leselig. Valget av skrift kan imidlertid godt være styrt av hvilke matriser man hadde for hånden, i 1918 var nok mangelen på metallegeringer fortsatt merkbar i Europa.

5.2 Valborg Sønstevolds oversettelse

Allerede året etter at Kringens oversettelse forelå i trykk, ga partiforlaget ut en ny oversettelse av *Manifestet*. Denne gangen var oversetteren en ung kvinne i ferd med å avslutte sitt historiestudium. Valborg Sønstevold hadde skrevet en avhandling om Karl Marx og Friedrich Engels før 1848 og hadde således god kjennskap til hvordan *Manifestet* ble til. Hvorfor valgte forlaget å gi ut en ny oversettelse bare ett år etter den første, var det fordi Kringens språk var utilgjengelig for den gjengse arbeiderpartivelger, eller lå det politiske motiver bak?

---

⁹⁸ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918. 3.

Valborg Sønstevoll (1889–1941)

Valborg Sønstevoll ble født i Vang på Hedemarken i 1889. Ved folketellingen i 1900 bodde familien i Vibes gate i Oslo og faren, Johan Kristian Hansen Sønstevoll var døvelærer, moren Elisabeth Jørg. Hansen Sønstevoll var husmor. Når familien telles, er ikke Valborg hjemme. Under sannsynlig oppholdssted er registrert Kysthospitalet Fredriksvern.⁹⁹ Kysthospitalet var et av flere som ble bygd i 1890-årene for å behandle den tuberkuløse kjertel-infeksjonen skrofulose og etter hvert andre tuberkuløse sykdommer som særlig rammet barn. Vi vet utfra dette ikke hvorfor den elleve år gamle Valborg var ved hospitalet, men uansett kan hennes sykdom i barneårene ha vært medvirkende til at hun siden døde bare 52 år gammel.

Valborg Sønstevoll avsluttet arbeidet med oversettelsen av Manifestet høsten 1919. Parallelt med oversettelsen må hun ha arbeidet med sin avhandling *To mænd – en tanke. Karl Marx og Friedrich Engels før 1848*.¹⁰⁰ Avhandlingen kommer ut både i serien *Avhandlinger fra Universitetets historiske seminar* (som ble utgitt av professorene Halvdan Koht, O. A. Johansen og Edv. Bull) og som egen bok på Det norske Arbeiderpartis Forlag. Begge utgavene er trykt på Arbeidernes Aktietrykkeri, og alt tyder på det er samme bok med to forskjellige omslag. Boka er utgitt på partiforlaget før Sønstevoll får godkjent sin «sproglig-historisk embedseksamen», men i Universitets matrikul for 1920 finner vi en note som tyder på at avhandlingen er ferdig i 1919. Matrikelen av slører også at Sønstevoll har bifag i tysk og geografi.¹⁰¹ I midten av mai kommer de første anmeldelsene i arbeiderpressen og 24. juni kan vi lese i Morgenbladet at Sønstevoll sammen med tre andre kvinner er blant i de elleve kandidatene som i «1ste semester 1920» har bestått eksamen. Sønstevoll har fått *Meget godt* (2,37). I annonser i arbeiderpressen kan vi se at «cand.mag. Valborg Sønstevoll holder foredrag» høsten 1920. Tittelen cand.mag. skyldes at Sønstevoll avla sin eksamen før en lovendring datert 16. juli 1920 fastsatte cand.philol. som tittel etter avlagt embetseksamen. Sønstevolls gradsbetegnelse er antakelig oppdatert seinere, for i forordet til *Den norske bokhandels historie* omtaler Harald L. Tveterås henne som cand.philol.¹⁰²

Etter en artikkel om Rudolf Steiner og marxismen i *Mot Dag*, finner vi ingen tegn til at Valborg Sønstevoll er engasjert i politisk aktivitet. Derimot finner vi flere spor av

---

⁹⁹ Digitalarkivet, <https://www.digitalarkivet.no/nn/census/person/pf01037045221768>.

¹⁰⁰ Sønstevoll, Valborg, *To mænd – en tanke : Karl Marx og Friedrich Engels før 1848*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1920.

¹⁰¹ *Universitetets Årsberetning 1920*. Kristiania. 1920. 148.

¹⁰² Tveterås, Harald L. *Den norske bokhandels historie 1 : Forlag og bokhandel inntil 1859. Med et bidrag av Valborg Sønstevoll*. Oslo: Norsk bokhandler-medhjelper-forening, 1950. v.

forskningsaktivitet gjennom tildeling av stipendier. Forskningen ser ut til å være knyttet til bokverket *Kristianias historie bind 3*, som fra starten ble skrevet av Edv. Bull. Men Bull ble etterhvert syk og døde. Sønstevoll tok da over og ferdigstilte bindet. I forordet skriver hun: «Min fremstilling begynner midt på side 258 (...)».¹⁰³ I 1930 ble Sønstevoll engasjert for å ferdigstille *Den norske bokhandels historie* som var blitt påbegynt noen år tidligere av O. A. Øverland. Etterhvert som hun ble syk ble Sønstevoll arbeid med verket begrenset, og det ble først ferdigstilt etter krigen av Harald L. Tveterås.¹⁰⁴ I perioden fra 1930 til sin død i 1941 var Valborg Sønstevoll ansatt i Riksarkivet, som arkivar fra 1934.

Politisk ståsted

Vi har altså liten direkte kunnskap om hvorvidt Sønstevoll var aktiv politisk. Hun tilhørte åpenbart venstrefløyen i Arbeiderpartiet, men etterhvert som den også splittes er det vanskelig å se hvor hun plasserer seg. Det er ingen ting som tyder på at hun fulgte Mot Dag over til NKP. Tvert i mot kan samarbeidet med Edv. Bull om *Kristianias historie* tyde på at hun holder seg innafor partiets hovedstrømning. Leser vi hennes avhandling, ser vi at hun ikke bare har en inngående kjennskap til Marx og Engels og deres ungdomsskrifter, hun ser også ut til å dele hovedstandpunktene i marxismen slik de kommer til uttrykk i *Manifestet*. Det er ikke alltid lett å se hvor Sønstevolds egne vurderinger dukker opp i teksten. Korte sitater, både på tysk og oversatt, blandes med lengre tekstbrokker som viser seg å være sammendrag og noen ganger parafrasering av kildetekstene. Sønstevoll presenterer (og oversetter?) deler av tekster med til dels kompliserte tema, og viser at hennes bifag i tysk har gitt henne avanserte tyskkunnskaper. Franske kilder er det betydelig mindre av og i de fleste tilfeller er de gjengitt gjennom tyske sekundærverk. For eksempel er Proudhon referert til via Heinrich Herknens *Die Arbeiterfrage*.

I forhold til spørsmålet om hvem som var den «egentlige» forfatteren av *Manifestet*, er Sønstevolds drøfting interessant. Hun går nøye igjennom Marx' og Engels' viktigste verk før *Manifestet* og hennes konklusjon er klar, Marx er hovedforfatteren, bare enkelte mindre deler kan sies å stamme fra Engels.¹⁰⁵ Sønstevolds konklusjon faller sammen med nyere forskning

---

¹⁰³ Bull, Edv. og Valborg Sønstevoll, *Kristianias historie : Bind III, 1740-1814*. Oslo: J. W. Cappelen, 1936.

¹⁰⁴ Tveterås, Harald, *Den norske bokhandels historie* Oslo: Norsk bokhandler-medhjelper-forening, 1950. v. Tittelsiden inneholder: Med et bidrag av † Valborg Sønstevoll. I kolofonen er Sønstevoll kreditert med for sidene 151-225.

¹⁰⁵ Sønstevoll siterer Engels særlig fra *Die Lage der arbeitenden Klasse in England* og *Grundzüge des Kommunismus*.

på *Manifestet* og er jo, som hun ganske riktig påpeker, bekreftet av Engels i forordet til den fjerde utgaven.

Stil

Sønstevalds avhandling inneholder også oversettelser av lange passasjer fra *Manifestet*. Som med Kringen kan vi bruke disse oversettelsene til å utforske utviklingen i Sønstevalds stil. Dateringen av utgivelsene er klar. *Manifestet* i Sønstevalds oversettelse ble utgitt i 1919, avhandlingen i 1920. Men mye tyder på at rekkefølgen når det gjelder utarbeidelsen av de respektive manuskriptene er omvendt. Det første sitatet fra *Manifestet* som Sønstevald bruker i avhandlingen skiller seg så mye både fra den tyske utgangsteksten og alle kjente norske oversettelser at det kunne tyde på at det finnes en udokumentert, norsk oversettelse.¹⁰⁶ Men deretter ser vi et tydeligere mønster, de øvrige sitatene i avhandlingen viser en klar sammenheng med Sønstevalds manifestutgave. Tekstene er imidlertid ikke identiske, slik man kunne forvente dersom Sønstevald hadde ferdigstilt oversettelsen først. I tillegg kommer språket. Hele avhandlingen er ført i en ganske konservativ målform. Blant annet benytter Sønstevald aa for å. Vi ser faktisk noe av den samme utviklingen hos Sønstevald som hos Kringen:

Avhandling 1920: Bourgeoisiet jager over hele jordkloden, fordi det har behov for stadig større avsetning for sine produkter.¹⁰⁷

Manifestet 1919: Behovet for en stadig større omsetning av produkter jager bourgeoisiet over hele jordkloden.¹⁰⁸

Rettskrivingen har blitt fornorsket¹⁰⁹, men ordvalgene og syntaksen er, der det er forskjeller, tettere opp til den tyske teksten i manifestoversettelsen. Sønstevald ønsker tydelig å være presis, ikke bare formidle innholdet. Kanskje har de to oversetterne støtt på samme utfordring: hvor «fri» kan man være i oversettelsen av et bekjennelsesskrift?

Også der oversettelsen i manifestutgaven og avhandlingen er ord for ord identiske finner vi at avhandlingens språkformer er mer konservative. For eksempel bruker Sønstevald «hinanden»

---

¹⁰⁶ Sønstevald, *To mænd*. 114: «Al samfundshistorie hittil har været en historie om klassekamp». Sammenlikn med Sønstevald oversettelse av *Manifestet*, side 20: «Samfundenes historie hittil er en historie om klassekamp».

¹⁰⁷ Sønstevald, Valborg, *To mænd – en tanke : Karl Marx og Friedrich Engels før 1848*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1920. 122.

¹⁰⁸ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevald. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 24.

¹⁰⁹ I *Manifestet* har Sønstevald erstattet aa med å og hinanden med hinannen.

i avhandlingen og «hinannen» i manifestutgaven.¹¹⁰ Edvard Bull bruker «hverandre» i oversettelsen av det samme sitatet.¹¹¹ Avhandlingen ble sannsynligvis påbegynt i 1917–18 da det er den tyske 1917-utgaven av *Manifestet* som er anført som kilde i avhandlingens litteraturliste, og det ikke er referert til Kringens oversettelse fra 1918. Men samtidig vet vi med sikkerhet at avhandlingen ikke er ferdigstilt før i 1919 på grunn av to referanser Sønstevoid her til skrifter som er offentliggjort i 1919.¹¹² Disse referansene er ikke med i litteraturoversikten så de har antakelig kommet til ganske seint i skriveprosessen. Det er heller ingen likheter mellom manifest-sitatene i avhandlingen og Kringens oversettelse, så jeg antar at Valborg Sønstevoid har oversatt store deler av *Manifestet* før Kringens utgave kom. Deretter har hun bearbeidet teksten fram til 1919-utgaven.

Paratekst

1919-utgaven av *Manifestet* er like sparsommelig utstyrt som Kringens utgave fra året før. Omslaget er av tynn, farget kartong, denne gangen grågrønn. I motsetning til 1918-utgavens tittelark med smusstittel og blanke sider, har forlaget denne gangen nøydt seg med en tittelside. Teksten er midtstilt, versaler i varierende størrelse. Under tittelen er det lagt en dobbelt linje over hele satsbredden. Kolofonen inneholder bare trykkested, hverken her eller på tittelsiden er det angitt noe utgivelsesår. Valborg Sønstevoids lille oversettermerknad er datert 1. desember 1919, og det er dette som er registrert som utgivelsesår. Sønstevoid nevner ikke Kautsky, men opplyser at den åttende tyske utgaven ligger til grunn. Så legger hun til at denne åttende utgaven «igjen er et nøiaktig optrykk av den utgave Friedrich Engels besørget i 1890».¹¹³ Det siste har Kuczynski vist at ikke stemmer.¹¹⁴ Kautsky har både gjort endringer i tegnsetting og rettskriving. Sønstevoids forsikring om den åttende utgavens nøyaktighet er antakelig mer politisk enn språklig begrunnet. I Kringens utgave er det lagt inn en rekke noter med ordforklaringer i Kautskys forord. I 1919-utgaven er dette forordet borte, og det «er

---

¹¹⁰ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 20.

¹¹¹ Bull, Edv., *Karl Marx*. Kristiania: Norges Soc.dem. Ungdomsforbunds Forlag, 1918. 212.

¹¹² Sønstevoid, Valborg, *To mænd – en tanke : Karl Marx og Friedrich Engels før 1848*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1920. 107, 108.

¹¹³ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 3.

¹¹⁴ Kuczynski, Thomas (red), Karl Marx og Friedrich Engels, *Das kommunistische Manifest*. Trier: Karl-Marx-Haus, 1995. 216-22.

dessuten føiet en forklaring av de viktigste fremmedord og navn» til bakerst i heftet.¹¹⁵ Et eksempel på dette er omtalt under gjennomgangen av Bosses oversettelse.

Etter en blank side starter så Edvard Bulls forord på ny høyreside. Forordet gir en kort introduksjon av *Manifestet* som et av mesterverkene i verdenslitteraturen. «Hovedsaken ved manifestet er ikke selve de tankene, det inneholder, men at det lærer menneskene en ny måte å tenke på. Det stiller ikke op de kommunistiske ideer som krev, men det påviser, at utviklingen nødvendigvis må føre frem til kommunisme.»¹¹⁶ Det er verdt å legge merke hvordan Bull knytter kommunismebegrepet til den marxistiske determinismen. Av hovedelementene i forordet forøvrig er påpekningen av at «katastrofeteorien» ikke er utdatert, som et spark til dem som måtte ha ment det, for eksempel Kringen i *Grundtræk av socialismens teori*.¹¹⁷ Men, skriver Bull mot avslutningen av forordet, det er ikke for de enkelte teoriens skyld vi leser manifestet. «Det er for å lære å tenke marxistisk, det vil si historisk-logisk».¹¹⁸ Siden Bulls forord er vesentlig kortere enn Kauskys, begynner Marx' og Engels' fortaler allerede på side 8. Sønstevoid har ikke som Kringen følt trang til å rydde opp i Engels' kronologi, og gjengir fortalene i samme rekkefølge som i den tyske utgangsteksten.

Når vi har kommet fram til side 19 begynner *Det kommunistiske partis manifest*. Skriften er en godt leselig en overgangs-antikva som gir et behagelig skriftbilde på det billige papiret vi finner i heftet. Skriften har et litt «løser» preg enn det vi er vant til i dag, det vil si at det er litt lenger avstand mellom de enkelte bokstavene. Kapitteloverskriftene er satt i halvfet, ett eller to punkt større enn brødteksten. Lista over navn og fremmedord er satt i ett til to punkt mindre skrift enn brødteksten med oppslagsordene i kursiv i hengende innrykk. Som i 1918-utgaven er omslagets bakside benyttet til en annonse for andre av forlagets utgivelser.

5.3 August Bosses oversettelse til landsmål

Det norske Arbeiderpartis Forlag hadde gitt ut to oversettelser av manifestet på to år, og etter et års pause er det tid for en tredje. Denne gangen på landsmål. Forlagets katalog for 1923

---

¹¹⁵ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 3.

¹¹⁶ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 5.

¹¹⁷ Kringen, Olav, *Grundtræk av socialismens teori*. Kristiania: Det norske Arbeiderparti, 1911. 36, 39.

¹¹⁸ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevoid. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919. 7.

forteller at *Manifestet* kan fås i «Landsmaalsutgave», en utgave som selges til halv pris av riksmålsutgaven.¹¹⁹ Denne landsmålsutgaven kom ut i 1921 og var oversatt av August Bosse.

August Bosse (1873–1921)

August Bosse ble født i Øyestad i Aust-Agder. Han var typograf og hadde spesialutdanning som maskinsetter. Settemaskinen kom som et svar på behovet for å fremstille sats for trykking raskere enn det man klarte for hånd. På slutten av 1800-tallet kom de første linjestøpemaskinene hvor man ut fra matriser støpte en og en linje av den teksten som skulle trykkes. Det var slike maskiner Bosse var lært opp til å betjene. Han arbeidet i flere år i landsmålsavisa *Den 17de Mai* i Kristiania som maskinsetter, og blei der en av redaktør Rasmus Steinsviks nære medarbeidere. På denne tida var det stor uenighet om hvilken rettskrivingsnorm landsmålet skulle følge. *Den 17de mai* hadde etablert sin egen normal. Bosse sørget for at alt stoff, også det innsendte, fulgte denne husnormen.¹²⁰

Rundt hundreårsskiftet var han typograf i *Dagbladet*. Han var åpenbart en dyktig maskinsetter og i 1906 fikk han jobb som montør ved maskinfabrikken Monoline i Berlin. Det er vel fra denne tida han har tyskkunnskapene sine. Bosse vendte imidlertid tilbake til Norge i 1910 og fikk arbeid som selger og montør for grafiske maskinleverandører. I 1918 fikk han påvist en hjertelidelse og måtte slutte i dette arbeidet. Han begynte da å arbeide som oversetter for *Norsk Barneblad* og *Den 17de Mai*. Det var særlig underholdningslitteratur han oversatte.

Politisk ståsted

August Bosses politiske virksomhet ser ut til å ha dreid seg om fagforeningsarbeid. Han hadde styreverv i Den typografiske forening i Kristiania. Her utmerker han seg som en kompromissløs forkjemper for medlemmenes lønnskrav. Han var også en aktiv skribent i bladet til foreningen, *Typografiske Meddelelser*. Noen av artiklene, slik som også ofte ble gjengitt i *Den 17de mai* var på landsmål.

Bosse oversatte fra mest fra tysk og svensk. Målformen hans var nok preget av tida som «målvokter» i *Den 17de mai* og kanskje også oppveksten på Sørlandet. Bevisstheten om språk og fag kommer tydelig fram i to innlegg vi finner i *Den 17de Mai*. Etter rettskrivingsreformen

---

¹¹⁹ *Katalog 1923*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1922. 5.

¹²⁰ *Social-Demokraten*, Kristiania: 10.8.1921. Nekrolog over August Bosse.

i 1917 er det stor uro blant typografene. Et tema vi i dag ikke tenker så mye på er at fra settemaskinens oppfinnelse og helt fram til 1990-tallet ble all tekst som skulle trykkes tastet inn på nytt, å følge en ny rettskrivingsnorm med mange valgfrie former kunne derfor være en belastning for typografene. Bosse har ingen sans for en slik vegring, og argumenter kraftig for sitt syn i et innlegg i *Typografiske meddelelser*. Innlegget er gjengitt under overskriften «Rettskrivingi» i *Den 17de Mai*.¹²¹ Noen år seinere finner vi at Bosse sjøl ikke er like fornøyd med alle endringer i 1917-reformen. I artikkelen «Ein bokprentar um den svenske å'en» er argumentasjonen like sterk og her kan han også føye til et teknisk argument, hvordan skal en få plass til ringen over stor A i linjene fra settemaskinen? Det tekniske problemet er, som vi for eksempel ser av Sønstevolds manifest-utgave, allerede løst, men Bosse fortsetter å bruke *aa* i sine egne oversettelser.¹²² Bosse ble nok valgt som oversetter fordi han var solid forankret i arbeiderbevegelsen samtidig som han var målmann, en forkjemper for landsmålet. Som vi har sett av Halvdans Kohts pamflett tar Arbeiderpartiet mål av seg til å samle hele landet om en sosialdemokratisk politikk, å ha *Manifestet* tilgjengelig på landsmål er et virkemiddel for å nå dette målet.

Stil

Når det gjelder Bosse har vi ikke tilgang til parallelle oversettelser av manifesttekster, slik vi hadde fra Kringen og Sønstevold, men vi kjenner godt til hans oversettelser av underholdningslitteratur. Språket i Bosses manifestoversettelse skiller seg ikke mye fra de øvrige oversettelsene hans. Det er konkret og tydelig og ordtilfanget er godt innenfor 1907-rettskrivingen. I motsetning til de to riksmåloversettelsene, lar ikke Bosse seg påvirke av den tyske syntaksen i like stor grad. Den domestiseringen som her kommer til syne er i tråd med det målpolitiske siktemålet til Norigs Mållag.

Paratekst

1921-utgaven av *Manifestet* er like sparsommelig utstyrt som Kringens og Sønstevolds utgaver. Omslaget er av tynn, farget kartong med litt struktur, og endelig har *Manifestet* fått rødt omslag med tittelen i midtstilte versaler over tre linjer. Forlaget har som i 1919-utgaven, nøydt seg med en tittelside. Teksten er midtstilt, versaler i varierende størrelse. Under tittelen er det lagt en dobbelt linje over hele satsbredden. Heftet har ingen kolofon og det er ikke

---

¹²¹ Bosse, August, «Rettskrivingi» i *Den 17de Mai*. Kristiania: 13.05.1918.

¹²² Bosse, August, «Ein bokprentar um den svenske å'en» i *Den 17de Mai*. Kristiania: 04.12.1920.

angitt noe utgivelsesår. August Bosses oversettermerknad følger på side to og er datert februar 1921, og det er dette som er registrert som utgivelsesår i biblioteksdatabasene. Bosse nevner ikke Kautsky, men opplyser at den åttende tyske utgaven og «Valborg Sønstevalds umsetjing til riksmåal»¹²³ ligger til grunn. Bosses merknader er for øvrig tydelig en oversettelse av Sønstevalds, men han oppgir ikke at det finnes en ordliste selv om den også i denne utgaven finnes bakerst i heftet. Denne *Utgreiding um namn og framande ord* viser på samme måte som hos Sønstevald at *Manifestet* har fått karakter av et historisk dokument. Personnavnene som Marx og Engels krydrer teksten med er ikke nødvendigvis kjent for leserne på 1920-tallet. *Bourgeois* forklares som industrikapitalist, *proletar* blir ikke forklart, men det har åpenbart vært viktig for oversetterne å bruke disse uttrykkene, antakelig for å gi teksten autentisitet.

Edvard Bulls forord starter på side 3. Forordet er en oversettelse av riksmålsforordet i Sønstevalds utgave. Deretter følger de samme fortalene av Marx og Engels i samme rekkefølge som hos Sønstevald. Når vi har kommet fram til side 19 begynner *Det kommunistiske parti-manifestet*. Skriften er en godt leselig en overgangs-antikva som gir et behagelig skriftbilde på det billige papiret vi finner i heftet. Skriften har et litt «løsere» preg enn det vi er vant til i dag, det vil si at det er litt lenger avstand mellom de enkelte bokstavene. Kapitteloverskriftene er satt i halvfet, ett eller to punkt større enn brødteksten. Lista over navn og fremmedord er satt i ett til to punkt mindre skrift enn brødteksten med oppslagsordene i kursiv i hengende innrykk. Som i de tidligere utgavene er omslagets bakside benyttet til en annonse for andre av forlagets utgivelser.

Et eksempel på epitekst finner vi i *Arbeidarreising og målsprøsmål* som kommer ut samme året som Bosses oversettelse av *Manifestet*. Men tydelig seinere på året, for på omslagets bakside finner vi i forlagets annonse for et utvalg av utgivelser, landsmålsutgaven på toppen. Nå hadde det vært flere tilfeller av at Det norsk Arbeiderpartis Forlag reklamerte for utgivelse før de hadde kommet, men inne i heftet, på nest siste side får vi den endelige bekreftelsen på rekkefølgen. Her finner vi utdrag av en anmeldelse av landsmålsutgaven som har stått på trykk i *Norsk ungdom*, bladet til Norigs ungdomslag. Her anbefales det sterkt å skaffe seg *Manifestet*, det «Kan også fåes hos Skrivarstova for Norigs ungdomslag».¹²⁴

---

¹²³ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifestet*. Oversatt av August Bossse. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 2.

¹²⁴Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målsprøsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 23.

6 Sammenlikning av oversettelsene

Alle de tre oversetterne har innledningsvis i utgavene lagt inn en liten kommentar om oversettelsene. Dette er i seg selv interessant fordi det ikke er så vanlig på denne tida. Men som vi har sett av gjennomgangen av de enkelte oversettelsene, gir disse innledende merknadene oss lite eller ingen informasjon om oversetternes syn på sin egen rolle. Unntaket er Kringens påstand om at hans oversettelse er «en nøiaktig oversættelse».¹²⁵

6.1 Sjanger

Manifest som sjangerbegrep er mest brukt om språklig offentlig presentasjon av en person eller gruppes mål og hensikter, vanligvis av politisk, kulturell eller kunstnerisk karakter. Man kan kanskje si at bruken av *manifest* i tittelen i seg selv er kvalifiserende i forhold til sjangerkategorien, men det finnes eksempler på at dette ikke er tilfelle. Et manifest vil ofte være forholdsvis kortfattet og helt eller delvis formulert i punkter. Det kommunistiske manifestet med sine opprinnelige 23 sider og i hovedsak uten punktformuleringer plasserer seg i utgangspunktet innenfor rammene til disse kriteriene.

Det kommunistiske manifestet har i 1918 mistet karakteren av å være et manifest, men det er i høy grad en politisk tekst selv om sjangeren er endret. Det er mange årsaker til at en slik endring har skjedd. I samspillet mellom sjanger, diskurs og stil er *Manifestet* et godt eksempel på hvordan endring i diskurser påvirker sjangerforhandlingene rundt teksten. De politiske diskursene endret seg raskt i Europa fra 1848 og framover. Dette avspeiler seg for eksempel i Marx' og Engels' forskjellige forord. *Manifestet* blir etter hvert sett på som en del av marxismens teoretiske grunnlag mer et opprop som maner til politiske kamp. I løpet av 1800-tallet når man mange av målsettingen som er skissert i *Manifestet*. Arbeiderklassen er konsolidert som klasse. Den er i ferd med å oppnå demokratiske rettigheter, bedring i arbeidsvilkår og så videre. De mest bevisste elementene har organisert seg i partier. Derfor er det kanskje naturlig at Marx og Engels i 1872 endrer navnet til *Das kommunistische Manifest*. «Parti» har fått en annen betydning, og partienes navn inneholder «sosialistisk» eller «sosialdemokratisk».

---

¹²⁵ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918. 3.

Selv om vi i *Manifestet* finner elementer som har et pedagogisk preg, er det først og fremst det agitatoriske som preger sjangeren og dermed utgangsspråket. Sammenlikner vi språkføringen i *Manifestet* med andre tyske, politiske tekster fra 1800-tallet, ser vi at språket er enkelt og direkte. Den særskilte tyske syntaksen er der imidlertid fortsatt og kan ha ført til det vi oppfatter som et sjangerbrudd i måltekstene. Måltekstenes språk er flere steder oppstyltet og kunstig i en slags konstruert kanselli-stil. Dette blir drøftet grundigere under avsnittet om stil, men det er ting som tyder på at i den sjangerforhandlingen som har foregått når *Manifestet* skal overføres til en ny tid, en ny kultur og nye diskurser, har påvirket oversetterne i stor grad.

6.2 Teksteksempler

Som utgangspunkt for sammenlikning av oversettelsene har jeg hentet ut noen korte teksteksempler. Disse vil jeg bruke for å belyse de forskjellige oversettelsesteoretiske problemstillingene jeg har redegjort for i underkapittel 2.3. Utgangsteksten er identifisert ved utgiver (Kautsky) og måltekstene ved oversetterne (Kringen, Sønstevold og Bosse) samt sidetall. Hver tabell-linje representerer en setning .

Eksempel 1

Kautsky, 25	Ein Gespenst geht um in Europa – das Gespenst des kommunismus.
Kringen, 32	Et spøkelse gaar omkring i Europa – kommunismens spøkelse.
Sønstevold, 19	Et spøkelse viser sig stadig i Europa – kommunismens spøkelse.
Bosse, 17	Eit skrymt syner seg jamt i Europa – kommunismeskrymtet.

Eksempel 2

Kautsky, 25	Wo ist die Oppositionspartei, die nicht von ihren regierenden Gegnern als kommunistisch verschrien worden wäre,
Kringen, 32	Hvor findes det oppositionsparti, som ikke av sine regjerende motstandere er blitt utskreket som kommunistisk,
Sønstevold, 19	Hvor er det opposisjonsparti, som ikke av sine regjerende motstandere er blitt skjelt ut for å være kommunistisk,
Bosse, 17	Kvarhelst er <i>det</i> opposisjonspartiet som ikkje er vorte skamkalla for kommunistisk av dei styrande motmennene sine,
	wo die Oppositionspartei, die den vortgeschritteneren Oppositionsleuten sowohl wie ihren reaktionären Gegnern den brandmarkenden Vorwurf des Kommunismus nicht zurückgeschleudert hätte? hvor det opposisjonsparti som ikke, saavel likeoverfor mere fremskredne opposisjonsfolk som likeoverfor sine reaktionære motstandere har tilbakevist bebreidelsen for kommunisme? hvor det opposisjonsparti som ikke har slynget denne brennemerkeende beskyldning tilbake så vel til de ennu mere yderliggående som til sine reaksjonære motstandere. kvar er det opposisjonspartiet som ikkje har slengt denne svidemerkjande skuldinga um kommunistar attende baade mot dei radikalaste i opposisjonsfylkingen og mot dei reaksjonære motmennene sine.

Eksempel 3

Kautsky, 26 Kringen, 34 Sønstevold, 21 Bosse, 19	Aus den Leibeigenendes Mittelalters gingen die Pfahlbürger der ersten Städte hervor; Av middelalderens livegne fremstod smaaborgerne i de første steder; Av middelalderens livegne fremgik peleborgerne i de første byer; Av dei liveigne i millomalderen stod paaleborgarane i dei fyrste byane fram;
	auf dieser Pfahlbürgerschaft entwickelten sich die ersten Elemente der Bourgeoisie. av smaaborgerskapet utviklet seg bougeoisiets første elementer. av disse borgere utviklet sig de første spirer til bourgeoisiet. av denne paaleborgarskapen brydde den fyrste goren til bourgeoisiet.

Eksempel 4

Kautsky, 27 Kringen, 35 Sønstevold, 22 Bosse, 20-21	Jede dieser Entwicklungsstufen der Bourgeoisie war begleitet von einem entsprechenden politischen Fortschritt. Ethvert av disse bourgeoisiets utviklingstrin ledsagedes av et tilsvarende politisk fremskridt. Hvert av disse bourgeoisiets utviklingstrin var ledsaget av et tilsvarende politisk fremskridt. Kvart eit av desse utviklingsstega aat bourgeoisiet hadde til fylgje eit tilsvaranda politisk framsteg.
	Unterdrückter Stand unter der Herrschaft der Feudalherren, bewaffnete und sich selbst verwaltende Assoziation in der Kommune, Undertrykt stand under feudalherrenes herredømme, bevæbnet og selvstyrende sammenslutning i kommunen, Fra begynnelsen av var det en undertrykt stand under feudalherrenes herredømme, og i kommunen en bevæpnet assosiasjon med selvstyre; Fraa fyrsten av var det eit nedkuva stand under herredømet av feudalherrane, og i kommunen eit væpna samband med sjølvstyre;
	hier unabhängige städtische Republik, dort dritter steuerpflichtiger Stand der Monarchie, her uavhengig byrepublik, der skattepliktig tredjestand under monarkiet snart var det en uavhengig byrepublik, snart en skattepliktig tredjestand i monarkiet; snart var det sjølvstendigbyrepublikk, snart skatteskyldig tridjestand i monarkiet;
	dann zur Zeit der Manufaktur Gegenwicht gegen den Adel i der ständischen oder in der absoluten Monarchie, saa i manufakturtiden motvegt mot adelen i ständersamfunnet eller det absolutte monarki, deretter kom det på manufaktursens tid til å danne motvekt mot adelen i stendermonarkiet eller det absolutte monarki deretter kom det i manufaktur-tida til aa skipa motvekt mot adelen i stands-monarkiet eller i eineveldet
	Hauptgrundlage der großen Monarchien überhaupt, erkämpfte sie sich endlich seit der Herstellung der großen Industrie und des Weltmarktes im modernen Repräsentativstaat die ausschließliche politische Herrschaft. hovedgrunnlaget for de store monarkier overhodet, tilkjæmpet det sig endelig efter storindustriens og verdensmarkedernes opstaaen det samlede politiske herredømme i den moderne repræsentativstat. og var i det hele det viktigste grunnlag for de store monarkier, inntil det endelig efterat storindustrien og verdensmarkedet var skapt, tilkjempet seg det hele og fulle politiske herredømme i den moderne representativstat. og var i det heile det viktigaste grunnlaget for dei store monarkia, heilt til det endeleg – daa storindustrien og verdensmarknaden var skapt – slo til seg det heile og fulle raadveldet i den moderne representativstaten.
	Die moderne Staatsgewalt ist nur ein Ausschuß, der die gemeinschaftlichen Geschäfte der ganzen Bourgeoisiklasse verwaltet.

	Den moderne statsmakt er bare et utvalg som forvalter den hele bougeoisiklasses fælles affærer.
	Den moderne statsmakt er bare et utvalg som forvalter hele bourgeoisiklassens felles affærer
	Den moderne statsmakta er berre eit utval som styrer med alle dei sams forretningane aat heile bourgeoisiklassa.

6.3 Flyt

Når det gjelder å vurdere språkets flyt støter vi på utfordringene som følger av at tekstene vi skal vurdere er hundre år gamle. Når Bosses landsmål og Kringens riksmål i dag ikke virker flytende kan dette handle om språkutviklingen i de siste hundre årene. Lawrence Venuti understreker at en den «motstand» en moderne leser møter i historiske språkformer ikke har noe med «foreignization» å gjøre. Vi må se «flyt» som en historisk betinget egenskap ved språket.¹²⁶

For å forsøke å synliggjøre at det vi i dag oppfatter som vanskelig tilgjengelige ord og uttrykk, har jeg registrert et utvalg på om lag femti ord hos Bosse. Ord som har et særskilt nynorsk- eller rettere landsmålspreg. Disse har jeg slått opp i en nynorsk ordliste fra 1912¹²⁷. En overveiende del av ordene finnes i denne ordlista. For eksempel *skrymt*, *hugdrag* osv. Dette tyder på at Bosse holder seg godt innenfor rettskrivingsnormen i datidens landsmål og syntaksen virker svært «moderne» sammenliknet med de andre oversettelsene.

Vi kan også se at Kringen og Sønstevold forholder seg til riksmålets rettskriving, selv om Sønstevolds språk er nærmere riksmålet slik normen var etter 1917. Likevel må vi ta det forbeholdet at deres språkføring kan virke lite «flytende» for en lesende arbeider. I den første setningen i *Eksempel 2* ser vi at både Kringen og Sønstevold i likhet med den tyske utgangsteksten har plassert preposisjonsleddet før verbet. Dette gir vesentlig dårligere flyt enn hos Bosse som plasserer preposisjonsleddet til slutt i setningen. Konklusjonen må være at flyt ikke var så viktig for Kringen og Sønstevold. En «nærhet» til utgangstekstens stil har vært viktigere. Om dette ligger innenfor målpråkets, riksmålets, syntaks er ikke her det viktigste. Spørsmålet om Kringen og Sønstevold ved å legge seg nær utgangsspråkets syntaks har ivaretatt har ivaretattutgangstekstens stil skal vi se nærmere på i underkapittelet om stil.

¹²⁶ Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. Oxon: Routledge. 2008. 19.

¹²⁷ Skard, Matias, *Nynorsk ordbok for rettskriving og litteraturlæsnad*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1912.

6.4 Ekvivalens

Kringen påstår innledningsvis at hans oversettelse er en «nøyaktig oversettelse av den autoriserte ottende, tyske utgave», altså av utgangsteksten. Men vi skal se at Kringens «nøyaktighet» er så som så. Allerede i oversettelsen av åpningssetningen «Ein Gespenst geht um in Europa – das Gespenst des kommunismus» (se *Eksempel 1*) blir det upresist. *Umgehen* kan bety å gå omkring, men når det gjelder spøkelsener, eller gjenferd, betyr det å gå igjen.¹²⁸ Sønstevalds «viser sig» er ingen direkte oversettelse, men i forhold subjektet spøkelse er det en god ekvivalent. Paradoksalt nok er det Kringens upresise oversettelse som lever i ettertid.

Videre i innledningen til *Manifestet* får Kringen *zurückgeschleudert* til å bli «tilbakevist» mens Sønstevald lander på «slynge tilbake» (se *Eksempel 2*). Vi finner flere slike små unøyaktigheter hos Kringen, men de fleste av dem er ikke av en slik karakter at det endrer vesentlig på budskapet.

Selv om man tidligere har hevdet at en ord for ord-oversettelse var et ideal, finnes det vel ingen tekster som meningsfylt lar seg oversette slik. Vi ser imidlertid både hos Kringen og Sønstevald enkelte passasjer som nesten er oversatt ord for ord. Men gjennomgående har alle de tre oversetterne oversatt setning for setning. I *Eksempel 3* ser vi hvordan meningsinnholdet blir gjengitt på litt forskjellig måte i de tre oversettelsene.

Med forskjellig ordstilling og til dels forskjellig oversettelse av enkeltord får alle fram budskapet, men igjen kan vi legge merke til at Kringen er litt upresis. Det upresise blir her forvirrende fordi «småborger» i marxistisk terminologi betyr noe ganske annet enn påleborger. I *Manifestet* defineres småborger, *Kleinbürger*, slik: «In der Ländern, wo sich die moderne Zivilisation entwickelt hat, hat sich ein neue Kleinbürgerschaft gebildet, die zwischendem Proletariat und der Bougeoisie schwebt (...).»¹²⁹ Det for øvrig ikke bare Kringen som sliter litt med *Pfahlbürger*, i avsnittet foran det siste sitatet har for øvrig også Sønstevald og Bosse oversatt *Pfahlbürger* med småborger.

I tyske tekster støter man ofte på lange og innfløkte setningskonstruksjoner som må brytes opp i flere, mindre setninger for å gi mening på norsk. *Manifestet* gir ikke så mange

---

¹²⁸ *Umgehen*, oppslagsord i Wahrig-Burfeid, Renate (red), Wahrig : Deutsches Wörterbuch. München: Wissen Media Verlag GmbH, 2008.

¹²⁹ Marx, Karl og Friedrich Engels, *Das Kommunistische Manifest : Achte autorisierte deutsche Ausgabe* Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1918. 46.

utfordringer av dette slaget, som regel er det tilstrekkelig å erstatte et semikolon eller et komma med punktum for å få gode norske konstruksjoner. Igjen ser vi at Kringens tekst ligger nærmest den tyske, men heller ikke han følger utgangstekstens setningskonstruksjoner slavisk. (Se *Eksempel 4*).

6.5 Domestisering og «foreignization»

Lawrence Venuti fremholder «foreignization» som en måte å unngå etnosentrisk oversettelse, at målspråket og målkulturen får en dominerende stilling slik domestisering oppmuntrer til. En slik etnosentrisitet er i følge Venuti svært vanlig i oversettelser til engelsk. I det hele tatt er mye oversettelsesteori opptatt av tekster oversatt til større og dominerende språk. Hva skjer ved oversettelse fra et stort språk til et mindre, hvordan er maktbalansen?

I Norge hadde man i tillegg en språkstrid som ytterligere kunne bidra til at knytte oversettelsene opp mot de forskjellige språklige interessegruppene. Og sist men ikke minst, den utgangsteksten vi undersøker her var ment å nå arbeiderklassen. På linje med de fleste oversettelser til norsk i denne tida var alle de tre manifestoversettelsene i større eller mindre grad preget av domestisering. At «foreignization» som tilnærmingen til oversettelse kan være aktuell i forhold til *Manifestet*, finner vi eksempel på hos Terrell Carver som i hans nye oversettelse av *Manifestet* til engelsk både tar sikte på å gjøre teksten tilgjengelig for en moderne leser, men også synliggjøre at den er oversatt.¹³⁰ «Foreignization» i form av fremmedartede ord og uttrykk var ikke umulig i Norge i det tidsrommet vi undersøker, men antakelig ganske utenkelig. Derimot ser vi at Kringen og til dels Sønstevoll legger seg opp til utgangstekstens syntaks og på denne måten får måltekstene et fremmedartet preg, en «foreignization».

Jean Boas-Beier påpeker at det er en misforståelse hvis man oppfatter at Venuti hevder at en oversettelse som ligger nær utgangsteksten i stil er «foreignization».¹³¹ Spørsmålet blir igjen om Kringen og Sønstevoll med sin fremmedartede syntaks ivaretar utgangstekstens stil og sjanger.

---

¹³⁰ Carver, Terrell, «Re-translating the Manifesto» i Cowling, Mark (red), *The Communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1988. 51-62.

¹³¹ Boas-Beier, Jean, *Stylistic Approaches to Translation*. Oxon: Routledge, 2010. 68.

6.6 Stil

Begrepet stil er også av nyere dato, tidligere snakket man mer om utgangsteksten «ånd». Som jeg har drøftet i avsnittet om sjanger, kan *Manifestet* oppfattes på flere måter. Dersom man legger hovedvekten på at teksten er et ledd i etableringen av en ny vitenskap, kan det virke rimelig å legge opp til en stil som signaliserer dette. Omvendt vil en oversetter som er opptatt av å gjøre *Manifestet* tilgjengelig for nye lesergrupper gjøre språket så lettfattelig som mulig. Det er også viktig å være klar over at den tiden vi er inne i er en tid der norsk, både riksmål og landsmål moderniseres. Det kommer rettskrivingsreformer i 1901 (landsmål), 1907 (riksmål), 1910 (landsmål) og 1917 (begge målformer). Hvordan oversetterne forholder seg til rettskrivingsnormene, kan også fortelle oss noe om hvilken målgruppe de retter seg inn mot.

For å belyse den forskjellen i stil som trer tydelig fram i de tre oversettelsene, skal vi igjense på *Eksempel 4*: De tre oversettelsene jeg har tatt for meg fremviser her forskjellig grad av domestisering. Kringen ligger nærmest opp til den tyske utgangsteksten ikke minst i setningsbygning. Sønstevoll fornorsker vesentlig, men har fortsatt et konservativt språk, et språk for en akademisk elite. Bosses stil er den som ligger nærmest et moderne norsk hvis vi ser bort fra de særskilte nynorskuttrykkene. Her blir det relevant å diskutere forholdet mellom stil diskurs og sjanger.¹³²

Manifestets tekst har fra den tyske utgivelsen i 1848 gjennomgått flere sjangerforhandlinger, det vil si at oppfatningen av *Manifestets* sjanger i Norge i 1918 er annerledes enn i London i 1848. *Manifestet* har blitt et historisk dokument, men ble fortsatt definert som aktuelt, nå som bekjennesskrift og også som pedagogisk innfallsvinkel til marxismen slik Bull hevder i forordet til 1919-utgaven. En konstruksjon slik vi finner i første setning i *Eksempel 4* er tilsynelatende en overføring av utgangstekstens stil, men «ethvert av disse bourgeoisiets utviklingstrin» må allerede i 1918 ha virket fremmedartet. Reelt sett er det slik at ved å herme den tyske ordstillingen fra 1848, etablerer oversetteren en helt annen stil. En oppstyttet og liksom-akademisk språkføring som kan oppfattes som passende for et slikt dokument. I tillegg vil sjangeren «bekjennesskrift» kreve en mer ordrett oversettelse for at leserne ikke skal misforså det opprinnelige budskapet. At August Bosse leverte en mer levende og folkelig oversettelse kan forklares med at en hver oversettelse inngår i språkstridens diskurser. Å gjøre *Manifestet* tilgjengelig på landsmål blir viktigere i seg selv enn å følge en tenkt, tysk stil.

---

¹³² Saldahna, Gabriela og Sharon O'Brien, *Research Methodologies in Translation Studies*. Oxon: Routledge, 2013. 81, 83.

7 Konklusjon

Jeg har undersøkt de tre første norske oversettelsene av *Det kommunistiske manifestet*.

Undersøkelsen hadde tre innfallsvinkler: begrepshistorie, bokhistorie og oversettelsesteori. I tillegg har jeg gjennom underkapittelet 1.2 *Historiske forutsetninger* søkt å plassere *Manifestet* i en historisk kontekst.

Ved en gjennomgang av kommunismebegrepets historie har jeg påvist at det oppstår en ny kamp om definisjonsmakten over begrepet i 1914. Gjennom utviklingen i den internasjonale sosialdemokratiske bevegelsen gjennom Den første verdenskrig og russiske revolusjonene sprer denne definisjonskampen seg til Det norsk Arbeiderparti. Til tross for at partiets forlag fra det ble etablert og fra til 1917 hadde gitt ut en rekke skrifter om sosialistisk politikk oversatt til norsk, hadde man ikke vært opptatt av å oversette *Manifestet*. Sannsynligvis fordi det først og fremst ble oppfattet som et historisk dokument. At det var høyresiden i partiet, representert ved Olav Kringen, som tar initiativet til den første utgivelsen er ikke tilfeldig. Lenin og de russiske bolsjevikene hadde aktualisert kommunismebegrepet, for de moderate sosialdemokratene var det avgjørende å få fram hvordan begrepet var definert av Marx og Engels i 1848.

Den bokhistoriske gjennomgangen bekrefter en slik analyse. Nye aktører kom til, aktører som ønsket å knytte *Manifestet* til den nye definisjonen av *kommunisme* og derved til venstresiden i partiet. Forlaget hadde fått ny sjef, Reinert Torgersen, som kom fra ungdomsforbundet og i 1923 fulgte med over i NKP ved partisplittelsen. Den nye oversettelsen ble overlatt til den unge marxisten Valborg Sønstevold og det tyske forordet som var skrevet av Karl Kautsky ble erstattet av et nytt. Forfattet av historieprofessoren Edvard Bull. Og nettopp i Bulls forord finner vi to elementer som satte *Manifestet* inn i sin nye posisjon. Det første var bruken av kommunismebegrepet: kommunismen er et «naturlig» ledd i menneskesamfunnets utvikling. Det andre er beskrivelsen av lesing *Manifestet* som en måte å lære å tenke marxistiske på, *Manifestet* inngår altså i marxismens teoretiske grunnlag.

Det siste leddet i undersøkelsen, den oversettelsesteoretiske synliggjør først og fremst hvordan endringene i *Manifestets* sjanger, fra det opprinnelige politiske kampskriftet i 1848 til 1918s bekjennelsesskrift som også skal være en pedagogisk innfallsvinkel til marxismen, har påvirket oversetterne. *Manifestets* nye sjanger ser ut til å ha presset riksmålsoversetterne inn i

en fremmedartet, oppkonstruert stil. August Bosses landsmålsoversettelse er mindre preget av dette sannsynligvis fordi landsmålet blant annet hadde som målsetning å kvitte seg med den «danske» syntaksen. Likevel kan vi si at alle oversetterne har presentert *Manifestets* tekst på en måte som tilsvarer den sjangeren det ble oppfattet å tilhøre. En slik tilnærming samsvarer jo også med *Manifestets* rolle i den definisjonskampen som foregår om kommunismebegrepet. Tre oversettelser av *Det kommunistiske manifestet* på fire år viser hvor viktig de ideologiske stridighetene er i perioden, både når det gjelder arbeiderbevegelsens politiske grunnlag, men også i forhold til praktisk politikk her eksemplifisert ved målstriden. *Manifestets* betydning for målstriden kom til å avta, men i forhold til definisjonsmakten over kommunismebegrepet var det å oversette og publisere *Manifestet* avgjørende i mange år framover.

Fra 1945 og fram til 2016 kom det minst fire, kanskje fem nye norske oversettelser.¹³³ Etter Den andre verdenskrigen hadde kommunismen igjen fått et mer positivt omdømme, Sovjetunionens krigsinnsats hadde vært en avgjørende faktor for de alliertes seier over aksemaktene. I Norge hadde kommunistene gjort et helhjertet motstandsarbeid. NKP bestemte seg for å etablere et forlag, og en av de førte utgivelsene til *Ny Dag* var nettopp *Manifestet* oversatt av Tom Rønnow. I 1949 ble NKP splittet. Blant de som ble ekskludert var Tom Rønnow. NKP fikk dermed behov for en ny oversettelse, uten mulig politiske avvik. I 1957 kommer en ny utgave ut på *Ny Dag*, oversatt av Harald Holm.

Tom Rønnows tekst var imidlertid ikke borte for godt. Etter hvert kom den ut i forskjellige utgaver av Marx'skrifter på Pax Forlag, og det er også Rønnows tekst som er utgitt på Den norske bokklubben. Pax sprang ut av miljøet rundt det nye partiet Sosialistisk folkeparti. SF startet ungdomsorganisasjonen SUF som etter hvert kalte seg marxist-leninister. I den konflikten som tidlig på 60-tallet oppsto i den internasjonale kommunistiske bevegelsen, valgt SUF(m-l) Kinas side. Sovjetunionens kommunistparti ble stemplet som revisjonister. Kampen om kommunismebegrepet går inn i en ny runde. I 1970 gir SUF (m-l) ut *Manifestet*, det er ikke angitt noen ny oversetter, men teksten ligger farlig nær utgivelsen på *Ny Dag*. Etterhvert etablerer også m-l-bevegelsen sitt eget forlag, Oktober, som står for utgivelsene av *Manifestet* fram til tidsskriftet *Røde Fane (Rødt!)* tar over. Da kommer det også fram at oversetteren er Morten Falk.

---

¹³³ Bibliografiske opplysninger om alle de norske manifestutgavene finnes i Vedlegg 1, norske utgaver.

Det kommunistiske manifestet var allerede da den første norske utgaven kom, ikke lenger et kampskrift, men et historisk dokument. Det hadde imidlertid behold sin karakter av bekjennelsesskrift og definisjonsmarkør i forhold til kommunisme-begrepet. På 1970-tallet føyes det til en ny dimensjon. I Pax-utgivelsene blir *Manifestet* en del av det marxistiske filosofi-grunnlaget. Og med bokklubbutgivelsene under tittelen *Det kommunistiske manifest og andre ungdomsskrifter*, i stivbind med smussomslag, er det forvist til bokhylla sammen med andre skrifter av «store tenkere».

Den foreløpige slutten på *Manifestets* norske utgivelseshistorie kommer med Leif Høgghaug oversettelse i 2016. Høgghaug oversetter fra «førsteutgaven» og hans oversettelse må antakelig ses som et rent litterært prosjekt. Omslaget på Leif Høgghaug oversettelse, helbind papir i en litt neddempet rødfarge og med gullglitter, samt at boka er utgitt av «Sentralkomiteén», understreker at han forsøker å få oss til å se *Manifestet* på en ny måte.

Litteraturliste

- Bernstein, Eduard, *Sozialismus und Demokratie in der englischen Revolution*. Stuttgart: Dietz, 1908
- Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.
- Boas-Beier, Jean, *Stylistic Approaches to Translation*. Oxon: Routledge,
- Bosse, August, «Rettskrivingi» i *Den 17de Mai*. Kristiania: 13.05.1918.
- Bosse, August, «Ein bokprentar um den svenske å'en» i *Den 17de Mai*. Kristiania: 04.12.1920.
- Bull, Edv., *Karl Marx*. Kristiania: Norges Soc.dem. Ungdomsforbunds Forlag, 1918.
- Bull Edv. og Valborg Sønstevold, *Kristianias historie : Bind III, 1740-1814*. Oslo: J. W. Cappelen, 1936.
- Carver, Terrell, «Re-translating the Manifesto» i Cowling, Mark (red), *The Communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1988.
- Cowling, Mark (red), *The Communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1998.
- «Det norske Arbeiderpartis Forlag» i *Arbeidernes leksikon, Bind 2*. Redaktør, Jakob Friis og Trond Hegna. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1933. Sp 330.
- Det norske Arbeiderpartis Forlag, *Katalog 1916*. Kristiania: 1916.
- Det norske Arbeiderpartis Forlag, *Katalog 1918*. Kristiania: 1918.
- Det norske Arbeiderpartis Forlag, *Katalog 1923*. Kristiania: 1922.
- d'Hupay, Victor, *Projet de communauté philosophe. 1777*
- Engels, Friedrich, *Lage der arbeitende Klasse in England*. Leipzig: Otto Wigand, 1845.
- Engels, Friedrich og Karl Marx, *Die heilige Familie*. Frankfurt am Main: 1845.
- Engels, Friedrich, *Grundsätze des Kommunismus*.
http://www.mlwerke.de/me/me04/me04_361.htm.
- Engels, Friedrich, *Grundsätze des Kommunismus*. Utgave ved Eduard Bernstein. Berlin: Dietz Verlag, 1914.
- Engen, Arnfinn, «Olav Kringen» i *Norsk biografisk leksikon*. https://nbl.snl.no/Olav_Kringen
- Fowler, Alastar «Genrebegreber» i Johansen, Jørgen Dines og Marie Lund Klujeff (red), *Genre*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2009.
- Friis, Jacob og Trond Hegna (red), *Arbeidernes leksikon : 4. Bind*. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1934.
- Garborg, Arne, «Fyreord» i Homer: *Odyssevskvædet*, oversatt av Arne Garborg. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1918.
- Genette, Gérard, «Paratekster» i Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.
- Gerhardsen, Einar, *Unge år : Erindringer fra århundreskiftet fram til 1940*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1974.
- Greer, Thomas H., *A Brief History of the Western World*. New York: Harcourt Brace Jovsanovich, Publishers, 1987.
- Hansen, Arvid G. *Vor stilling til staten*, Kristiania: Norges soc.-dem. Ungdomsforbunds Forlag, 1919.

- Hegna, Trond, «Kautsky, Karl» i Friis, Jacob og Trond Hegna (red), *Arbeidernes leksikon : 4. Bind*. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1934.
- Hegna, Trond, «Lenin og leninismen» i Friis, Jacob og Trond Hegna (red), *Arbeidernes leksikon : 5 Bind*. Oslo: Arbeidermagasinets forlag, 1935.
- Jordheim, Helge, «Sjangeren» i Asdal, Kristin et.al., *Tekst og historie : Å lese tekster historisk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.
- Kautsky, Karl, *Der Kommunismus in der deutschen Reformation*. Stuttgart: Dietz, 1895.
- Kautsky, Karl, *Karl Marx' historiske virksomhed*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania, J. Aass' Forlag, 1908.
- Kautsky, Karl, *Det socialistiske program (Erfurter-programmet)*. Oversatt av Olav Scheflo. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1914.
- Kautsky, Karl, *Den sociale revolution*. Oversatt av Inge Debes. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1917.
- Koht, Halvdan, *Sosialdemokratie : Historisk yversyn*. Kristiania: H. Aschehoug & Co (W. Nygaard). 1915.
- Koht, Halvdan, *Arbeidarreising og målspørsmål*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921.
- Koht, Halvdan, *Norsk bondereising : Fyrebuing til bondepolitikken*. Oslo H. Aschehoug & Co (W. Nygaard), 1926.
- Koselleck, Reinhart, «Begriffsgeschichte and Social History» i Koselleck, Reinhart, *Futures past : On the semantic of historical time*. New York: Columbia University Press, 2004.
- Koselleck, Reinhart, «Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*» i *Contributions to the History of Concepts* New York, Oxford: Berghahn Journals. 2011.
- Kringen, Olav, *De første sosialdemokrater i Norge*. Kristiania: J. Aass Forlag, 1910
- Kringen, Olav, *Grundtræk av socialismens teori*. Kristiania. Det norske Arbeiderparti. 1911:
- Kringen, Olav, *Socialismens veie og maal : Fremstillet i motsetning til diktaturet*. Kristiania: Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti, 1923.
- Kuczynski, Thomas (red), Karl Marx og Friedrich Engels, *Das kommunistische Manifest*. Trier: Karl-Marx-Haus, 1995.
- Lenin, Vladimir Illitch, *Verker i utvalg, bind I*. Moskva-Leningrad: Forlagskooperativ av utenlandske arbeidere i SSSR. 1934.
- Lenin, Vladimir Iljitsj, *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky*. Oslo: Forlaget Oktober A/S, 1975.
- Marx, Karl, *La misère de la Philosophie*. Brüssel, 1847.
- Marx, Karl og Friedrich Engels, *Das Kommunistische Manifest : Achte autorisierte deutsche Ausgabe* Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Singer, 1918.
- Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Olav Kringen. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.
- Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifest*. Oversatt av Valborg Sønstevold. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1919.
- Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske manifestet*. Oversatt av August Bosse. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1921. 20.
- Marx, Karl og Friedrich Engels, *Det kommunistiske partis manifest*. Oversatt av Leif Høghaug. Oslo: Sentralkomiteen, 2016.

- McGann, Jerome, «Tekster og tekstualitet» i Bjerring-Hansen, Jens og Torben Jelsbak (red), *Boghistorie*. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2010.
- Saldahna, Gabriela og Sharon O'Brien, *Research Methodologies in Translation Studies*. Oxon: Routledge, 2013.
- Schieder, Wolfgang, «Kommunismus» i Koselleck, Reinhart (red), *Geschichtliche Grundbegriffe Bd. 3*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1982.
- Schleiermacher, Friedrich, «Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens» i Störig, Hans Joachim (red), *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart, 1963.
- Skard, Matias, *Nynorsk ordbok for rettskriving og litteraturlesnad*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1912
- Social-Demokraten*, Kristiania: 10.8.1921. Nekrolog over August Bosse.
- Sovjetunionens kommunistiske partis (bolsjevikenes) historie : Kort framstilling*. Oslo: A/S Norsk forlag Ny Dag, 1951.
- Sønstevoll, Valborg, *To mænd – en tanke : Karl Marx og Friedrich Engels før 1848*. Kristiania: Det norske Arbeiderpartis Forlag, 1920.
- Tveterås, Harald L. *Den norske bokhandels historie 1 : Forlag og bokhandel inntil 1859. Med et bidrag av Valborg Sønstevoll*. Oslo: Norsk bokhandler-medhjelper-forening, 1950.
- Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility : A History of Translation*. Oxon: Routledge. 2008.
- von Stein, Lorenz, *Der Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreich*. Leipzig: 1842
- Wilks-Heeg, Stuart, «The Communist Manifesto and Working-class Parties in Western Europe» i Cowling, Mark (red), *The communist Manifesto : New Interpretations*. New York: New York University Press, 1998.

Vedlegg

Vedlegg 1: Tyske utgaver

Tittel	Utgave	Forord	Forlag
<i>Manifest der Kommunistischen Partei.</i>			London: Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter, 1848
<i>Das Kommunistische Manifest.</i>	Neue Ausgabe	mit einem Vorwort der Verfasser.	Leipzig: Verlag der Expedition des „Volksstaats“ 1872.
<i>Das Kommunistische Manifest.</i>	Dritte autorisierte deutsche Ausgabe.	Mit Vorworten der Verfasser.	Zürich: Hottingen-Zürich Verlag der Schweizerischen Volksbuchhandlung. 1883
<i>Das Kommunistische Manifest.</i>	Vierte autorisierte deutsche Ausgabe.	Mit einem neuen Vorwort von Friedrich Engels.	London: German Cooperative Publishing Co, 1890.
<i>Das Kommunistische Manifest</i>	Fünfte autorisierte deutsche Ausgabe		1891
<i>Das Kommunistische Manifest</i>	Sechste autorisierte deutsche Ausgabe		1894
<i>Das kommunistische Manifest.</i>	7. autorisierte deutsche Ausgabe.	Mit Vorreden von Karl Marx, Friedrich Engels und einem Vorwort von Karl Kautsky.	Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Ginger G. m. b. H, 1906.
<i>Das kommunistische Manifest.</i>	8. autorisierte deutsche Ausgabe.	Mit Vorreden von Karl Marx, Friedrich Engels und einem Vorwort von Karl Kautsky.	Berlin: Buchhandlung Vorwärts Paul Ginger G. m. b. H, 1918.
<i>Manifest der kommunistischen Partei.</i>	Herausgabe vom Marx-Engels-Lenin-Institut, Moskau.		Moskva-Leningrad: Verlagsgenossenschaft ausländischer Arbeiter in der UdSSR. 1935.

Vedlegg 2: Norske utgaver

Tittel	Forord	Oversetter	Forlag
<i>Det Kommunistiske Manifest,</i>	med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og et forord av Karl Kautsky.	Oversatt av Olav Kringen.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.
<i>Det Kommunistiske Manifest,</i>	med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og et forord av Edv. Bull.	Oversatt av Valborg Sønstevoid.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1919.
<i>Det kommunistiske Manifest,</i>	med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og et forord av Edv. Bull.	Oversatt av Valborg Sønstevoid.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1920.
<i>Det Kommunistiske Manifestet,</i>	med fyretaler av Karl Marx og Friedrich Engels; og eit fyreord av Edv. Bull.	Oversatt av August Bosse.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1921.
<i>Det kommunistiske manifest,</i>	med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og et forord av Edv. Bull.	Oversatt av Valborg Sønstevoid.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1928.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	med fortaler av Karl Marx og Friedrich Engels og et forord av Edv. Bull.	Oversatt av Valborg Sønstevoid.	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis forlag, 1932.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	Forord av Trond Hegna	Oversatt av Valborg Sønstevoid. Revidert	Oslo: Det Norske Arbeiderpartis forlag, 1938.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	De historiske forordene	Oversatt av Tom Rønnow.	Oslo: Ny Dag, 1945.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>			Oslo: Tiden. 1946.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	De historiske forordene	Oversatt av Harald Holm.	Oslo: Norsk forlag Ny Dag.1957
<i>Det kommunistiske manifest,</i>	med forord av Trond Hegna.	Sønstevoid revidert	Oslo: Arbeidernes opplysningsforbund (Tiden). 1964.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	De historiske forordene er publisert bak i boka.	Oversatt av Harald Holm.	Oslo: Ny Dag. 1969.
<i>Det kommunistiske partis manifest.</i>			Oslo: Sosialistisk opplysningsråd. 1970.
<i>Det kommunistiske partis manifest.</i>			Oslo: Forlaget Oktober.1971.

<i>Det kommunistiske partis manifest.</i>			Oslo: Forlaget Oktober. 1975.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>			Oslo: Ny Dag. 1975.
«Det kommunistiske manifest» i <i>Marx i ett bind.</i> Oslo:		.	Oslo: Pax Forlag, 1976
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	3. opplag av 1969-utgaven	Oversatt av Harald Holm.	Oslo: Falken forlag. 1984.
<i>Det kommunistiske manifest: proletarer i alle land, foren dere!</i>	Forord av Jorun Gulbrandsen	Oversatt av Morten Falck.	Larvik: Tidsskriftet Røde Fane. 1998.
<i>Det kommunistiske manifest.</i>	Forord av Leo Trotskij.		Oslo: Internasjonale Sosialister. 1999.
<i>Det kommunistiske manifest og andre ungdomsskrifter.</i>		Oversatt av Tom Rønnow.	Oslo: De norske bokklubbene. 2000.
<i>Det kommunistiske manifest og andre ungdomsskrifter.</i>		Oversatt av Tom Rønnow.	Oslo: Bokklubben. 2005.
<i>Det kommunistiske manifest: proletarer i alle land, foren dere!</i>		Oversatt av Morten Falck.	Larvik: Tidsskriftet Rødt. 2008.
<i>Det Kommunistiske Manifestet,</i>	med fyretaler av Karl Marx og Friedrich Engels; og eit fyreord av Edv. Bull.	Oversatt av August Bosse.	Marxistisk Forlag. 2014.
<i>Det kommunistiske partis manifest.</i>		Oversatt av Leif Høggaug	Oslo: Sentralkomiteen, 2016